

Bakalářská práce

Zapojení základních škol v Jablonci n. N. do environmentálních projektů

<i>Studijní program:</i>	B0114A300075 Přírodopis se zaměřením na vzdělávání
<i>Studijní obory:</i>	Přírodopis se zaměřením na vzdělávání Zeměpis se zaměřením na vzdělávání
<i>Autor práce:</i>	Adéla Stojánková
<i>Vedoucí práce:</i>	RNDr. Martina Štrojsová, Ph.D. Katedra biologie a ekologie

Liberec 2024

Zadání bakalářské práce

Zapojení základních škol v Jablonci n. N. do environmentálních projektů

<i>Jméno a příjmení:</i>	Adéla Stojánková
<i>Osobní číslo:</i>	P21000483
<i>Studijní program:</i>	B0114A300075 Přírodopis se zaměřením na vzdělávání
<i>Specializace:</i>	Přírodopis se zaměřením na vzdělávání Zeměpis se zaměřením na vzdělávání
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra biologie a ekologie
<i>Akademický rok:</i>	2022/2023

Zásady pro vypracování:

1. Vypracovat rešerši o environmentálním vzdělávání na základních školách.
2. Shrnout, jak je na školách pojata environmentální výchova jako průřezové téma v RVP ZV.
3. Vypracovat seznam projektů nebo výzev, které slouží k podpoře environmentální výchovy na základních školách (např. Fairtrade do škol, Ekoškola, Světová škola).
4. V praktické části se zaměřit na zhodnocení, jak jsou tyto výzvy využívány v základních školách v Jablonci nad Nisou.
5. Provést vyhodnocení realizace environmentálního vzdělávání v Jablonci nad Nisou.

Rozsah grafických prací: dle potřeby dokumentace
Rozsah pracovní zprávy: 40 až 50 stran
Forma zpracování práce: tištěná/elektronická
Jazyk práce: čeština

Seznam odborné literatury:

1. ANDRES, Roman a Jan VRTIŠKA. *Environmentální výchova v praxi: příručka pro MŠ, ZŠ a SŠ*. Vlašim: Český svaz ochránců přírody Vlašim, 2018. ISBN 978-80-87964-19-4.
2. ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8.
3. DLOUHÁ, Jana, Laura HENDERSON, Roman KROUFEK, Kateřina JANČAŘÍKOVÁ a Simona NEPRAŠOVÁ. *Udržitelná spotřeba a životní styl jako vzdělávací téma: Jaké vzdělávací cíle si stanovit, když chceme předjímat společenské změny?* [online]. 30. 9. 2020 [cit. 2023-06-26]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.14712/18023061.608>
4. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

Vedoucí práce: RNDr. Martina Štrojsová, Ph.D.
Katedra biologie a ekologie

Datum zadání práce: 6. května 2023
Předpokládaný termín odevzdání: 24. dubna 2024

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

RNDr. Alena Ševců, Ph.D.
garant studijního programu

V Liberci dne 6. května 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce RNDr. Martině Štrojsové, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, za pomoc s uchopením tématu, trpělivost a cenné rady při psaní této práce. Dále bych chtěla poděkovat základním školám v Jablonci nad Nisou za pomoc při praktické části. A v neposlední řadě bych ráda poděkovala rodině a příteli za podporu a pomoc při celém studiu.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku environmentálního vzdělávání na základních školách v Jablonci nad Nisou. Teoretická část se zabývá environmentálním vzděláváním v obecné rovině, vymezuje základní oblasti a pojmy, které s tématem souvisí. Dále popisuje historii environmentální výchovy, její cíle, jednotlivé směry a její zakotvení v rámcovém vzdělávacím programu jakožto průřezového tématu. V neposlední řadě se práce věnuje seznamu projektů a výzev, které slouží k podpoře environmentální výchovy na základních školách, jako jsou například programy Fairtrade do škol, Ekoškola nebo Světová škola.

V praktické části práce je provedeno zhodnocení využití těchto projektů a výzev v rámci města Jablonec nad Nisou. Pro zhodnocení realizace environmentálního vzdělávání a využívání environmentálních programů byly prostřednictvím dotazníku kontaktovány všechny základní školy v Jablonci nad Nisou, došlo k prostudování jejich webových stránek a také k prostudování webových stránek jednotlivých programů. Cílem této práce je poskytnout ucelený pohled na situaci environmentálního vzdělávání na základních školách obecně v České republice a podrobně v kontextu města Jablonce nad Nisou.

Klíčová slova: environmentální výchova, Rámcový vzdělávací program, průřezové téma, životní prostředí, udržitelný rozvoj, environmentální programy, základní vzdělávání, město Jablonec nad Nisou

Annotation

The bachelor thesis focuses on the issue of environmental education in primary schools in Jablonec nad Nisou. The theoretical part deals with environmental education in general, defines the basic areas and concepts related to the topic. Furthermore, it describes the history of environmental education, its objectives, individual directions and its anchoring in the framework educational programme as a cross-cutting theme. Last but not least, the thesis presents a list of projects and challenges that serve to promote environmental education in primary schools, such as the Fairtrade to Schools, Eco-School and World School programmes.

In the practical part of the thesis, an evaluation of the use of these projects and challenges within the city of Jablonec nad Nisou is carried out. In order to evaluate the implementation of environmental education and the use of environmental programmes, all primary schools in Jablonec nad Nisou were contacted by means of a questionnaire, their websites were studied and the websites of the individual programmes were also studied. The aim of this thesis is to provide a comprehensive view of the situation of environmental education in primary schools in the Czech Republic in general and in the context of Jablonec nad Nisou in particular.

Keywords: environmental education, Framework educational program, cross-curricular subject, environment, sustainable development, environmental programs, primary education, town of Jablonec nad Nisou

Obsah

1 Úvod.....	11
2 Životní prostředí.....	12
3 Udržitelný rozvoj.....	13
3.1 Pilíře udržitelného rozvoje.....	14
3.2 Cíle udržitelného rozvoje.....	15
3.3 Principy udržitelného rozvoje.....	19
3.4 Výchova pro udržitelný rozvoj.....	20
4 Environmentální výchova.....	21
4.1 Ekologie.....	21
4.2 Environmentalistika.....	22
4.3 Historie environmentální výchovy.....	23
4.4 Cíle environmentální výchovy.....	24
4.5 Směry environmentální výchovy.....	25
4.5.1 Globální výchova.....	25
4.5.2 Výchova k ekogramotnosti.....	26
4.5.3 Výchova o Zemi.....	27
4.5.4 Hlubinná ekologická výchova.....	28
4.6 Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta.....	28
5 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.....	29
5.1 Průřezová témata.....	31
5.2 Environmentální výchova jako průřezové téma v RVP ZV.....	31
5.2.1 Tematické okruhy průřezového tématu.....	33
5.2.2 Doporučené očekávané výstupy pro environmentální výchovu.....	34
5.2.2.1 Klíčová témata.....	35
5.3 Environmentální výchova jako předmět.....	37
6 Environmentální programy.....	37
6.1 Ekoškola.....	38
6.1.1 Metodika 7 kroků.....	38
6.1.1.1 Ekotémata.....	40
6.2 Fairtradová škola.....	40
6.3 GLOBE.....	41
6.4 Světová škola.....	42
6.5 Škola pro udržitelný život.....	44
7 Metodika.....	48
8 Charakteristika Jablonce nad Nisou.....	48
9 Analýza environmentální vzdělávání v Jablonci nad Nisou.....	49
9.1 Výzkumný vzorek.....	49
9.2 Dotazník.....	50
9.3 Interpretace výsledků šetření.....	50
10 Závěr.....	56
11 Seznam použitých zdrojů.....	58
12 Seznam příloh.....	65

Seznam obrázků

Obrázek 1: Pilíře udržitelného rozvoje (Pilíře udržitelného rozvoje, 2018).....	14
Obrázek 2: Výukové metody výchovy pro udržitelný rozvoj (Činčera, 2007).....	21
Obrázek 3: Systém kurikulárních dokumentů (RVP ZV, 2023).....	30
Obrázek 4: Klíčová a propojující témata environmentální výchovy (Činčera, 2016)....	35
Obrázek 5: Metodika 7 kroků (Šimonová, 2023).....	39
Obrázek 6: Metodologie programu Světová škola (Průvodce projektem, 2022).....	43
Obrázek 7: Principy MZU se kterými ŠUŽ pracuje (Richterová a kol., 2019).....	45
Obrázek 8: Jablonec nad Nisou (Hoření, 2019).....	49

Seznam grafů

Graf 1: Jak se snažíte začlenit environmentální výchovu do vyučování?.....	51
Graf 2: Mají žáci ve vaší škole o environmentální témata zájem? Jsou aktivní a zajímají se?.....	52
Graf 3: Má škola v nabídce kroužek spojený s environmentální výchovou?.....	53
Graf 4: Jaké aktivity s žáky směřujícími k udržitelnému rozvoji vaše škola realizuje?..	54

Seznam zkratk

ČR	Česká republika
ČSOP	Český svaz ochránců přírody
DOV	Doporučené očekávané výstupy
EV	Environmentální výchova
EVVO	Environmentální vzdělání, výchova a osvěta
GLOBE	The Global Learning and Observations to Benefit the Environment
MZU	Místně zakotvené učení
OSN	Organizace spojených národů
RVP	Rámcově vzdělávací program
RVP ZV	Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání
SDGs	Sustainable Development Goals
ŠUŽ	Škola pro udržitelný život
ŠVP	Školní vzdělávací program

1 Úvod

Toto téma jsem si zvolila z mnoha důvodů. O environmentalistiku a témata jí příbuzná, jako udržitelný rozvoj a ochranu životního prostředí, se zajímám již dlouho. Snažím se, aby byl můj život udržitelnější a pro naši planetu ne tak zatěžující. Již od mala jsem byla vedena ke kladnému vztahu k přírodě, zejména ze strany rodičů. V Jablonci nad Nisou žiji celý svůj život a jakožto budoucí učitelku, která by ráda tento svůj zájem o environmentalistiku předávala studentům, mě zajímalo, jak je v dnešní době environmentální vzdělávání realizováno v mém rodném městě.

Environmentální vzdělávání na základních školách představuje klíčový prvek výchovného procesu, který formuje budoucí generace k odpovědnému a udržitelnému zacházení s životním prostředím. Proto je nezbytné, aby se o této problematice začaly děti učit již od útlého věku a kde by se měly naučit o ochraně životního prostředí a působení lidské činnosti na životní prostředí než právě na základních školách, kde se formuje lidské chování, hodnoty a záliby.

V současné době existuje značný zájem o environmentální výchovu, nicméně je stále důležité zkoumat, jak efektivně jsou tyto aktivity implementovány a využívány na konkrétních školách. Cílem této práce je provést analýzu stavu environmentálního vzdělávání na základních školách v Jablonci nad Nisou, s důrazem na zapojení do různých projektů a programů podporujících udržitelný rozvoj a ochranu životního prostředí. Práce má také dílčí cíle jako vypracovat literární rešerši o environmentální vzdělávání na základních školách, zjistit jak je na školách pojata environmentální výchova jako průřezové téma v RVP ZV a vypracovat seznam projektů, které slouží k podpoře environmentální výchovy na základních školách.

2 Životní prostředí

Nejobecnější a pravděpodobně nejrozšířenější formulace pojmu životního prostředí (environment) zní „všechno, co nás obklopuje.“ Tato definice je však považována za základní a obecnou. Pokud máme zájem o formování správných hodnot v lidech, v souvislosti s ochranou životního prostředí, potřebujeme definici, která pečlivě reflektuje složité ekologické a sociální vztahy mezi různými druhy, s důrazem na interakce mezi lidmi. Takovou by mohla být definice přijatá v Paříži v roce 1967 na konferenci UNESCO, která zní: *„Životní prostředí je ta část světa, s níž je člověk ve vzájemném působení, kterou používá, ovlivňuje a které se sám přizpůsobuje“* (UNESCO, 1970).

V České republice je pojem ukotven v zákoně č. 17/1992 Sb., o životním prostředí: *„Životní prostředí je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména: ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.“*

Dále definici také uvádí Ministerstvo životního prostředí (2005): *„Systém složený z přírodních, umělých a sociálních složek materiálního světa, jež jsou nebo mohou být s uvažovaným objektem ve stálé interakci. Je to vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů, včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Složkami je především ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.“*

Všechny definice zmiňují vztah člověka a prostředí, který tu je už od nejstarších dob existence člověka na Zemi, realizován jako přirozený způsob života a obživy. Člověk i v minulosti působil změny v životním prostředí, ale rovnováha přírodních sil nebyla ohrožena. To nastalo až s prudkým nárůstem obyvatelstva. Převrat způsobil nástup urbanizace a industrializace, které s nárůstem obyvatelstva souvisí. Především pak celosvětová strojová výroba v průmyslu i v zemědělství, enormní těžba nerostných surovin a doprava. S rostoucím povědomím o vzájemných vztazích mezi postupující civilizací a životním prostředím se objevuje nový přístup, který klade důraz na respektování vlivů sociálních, ekonomických a kulturních faktorů v rámci životního prostředí. Tento vývoj vrcholí zavedením konceptu „trvale udržitelného rozvoje“ (Horká, 2005).

3 Udržitelný rozvoj

Poprvé byl pojem udržitelný rozvoj (sustainable development) použit nejspíše v knize Meze růstu (The Limits to Growth) v roce 1972 (Meadows at al., 1972). V jiných textech, o urbanismu nebo architektuře, se začal užívat běžně až v devadesátých letech 20. století (Maier, 2008).

Tak tomu bylo i v České republice. Až v roce 1991 byl udržitelný rozvoj zakotven do právního řádu České republiky, konkrétně v zákonu o životním prostředí (zákon č. 17/1992 Sb.): „*Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů*“ (Základní pojetí konceptu udržitelného rozvoje, 2023).

Definic udržitelného rozvoje existuje jako v případě většiny odborných termínů několik a ani vědci se na jedné definici neshodnou. K nejčastěji zmiňovaným patří:

Bývalý československý federální ministr životního prostředí Josef Vavroušek v roce 1993 definoval udržitelný rozvoj následovně: „*Udržitelný rozvoj, resp. udržitelný způsob života, usiluje o ideály humanismu a harmonie vztahů mezi člověkem a přírodou. Je to způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého jedince a jeho odpovědností vůči jiným lidem a přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím*“ (Nováček a Vavroušek, 1993).

Na Karlově univerzitě v Praze se teorií udržitelného rozvoje soustavně zabývá Ivan Rynda (2000), který jej charakterizuje takto: „*Udržitelný rozvoj lze vymezit jako komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických nástrojů a technologií uspokojovat sociální potřeby lidí (materiální a duchovní), při plném respektování environmentálních limitů. Aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné redefinovat na lokální, regionální i globální úrovni jejich instituce a procesy.*“

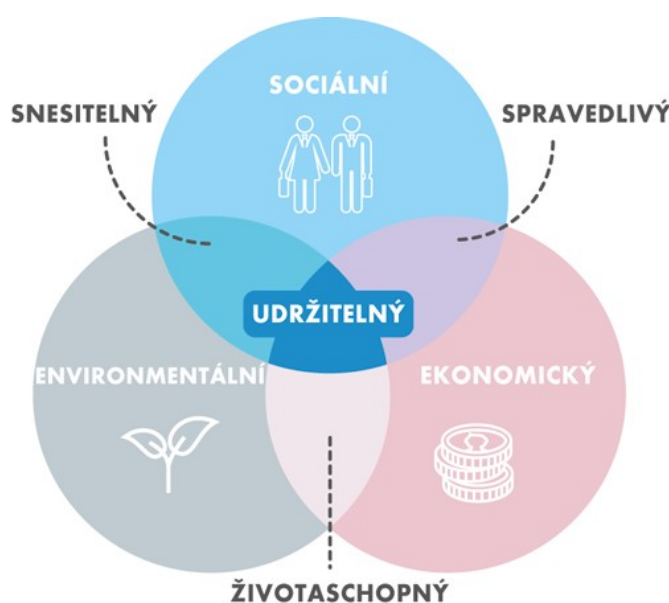
„*Úkolem Společenství je vytvořit společný trh a hospodářskou a měnovou unii a společnými politikami a aktivitami podporovat harmonický a vyvážený rozvoj ekonomických aktivit Společenství, trvalý udržitelný a neinflační ekonomický růst, který respektuje životní prostředí*“ (Základní pojetí konceptu udržitelného rozvoje, 2023).

3.1 Pilíře udržitelného rozvoje

U udržitelného rozvoje ale obecně platí, že nebere v potaz jen ekonomický růst, ale i společenské hodnoty a přírodní bohatství. Udržitelný rozvoj tvoří tři základní pilíře (Obr. 1):

- ekologický/environmentální;
- sociální;
- a ekonomický.

Tyto pilíře jsou velmi úzce propojeny, nelze jeden z nich upřednostnit na úkor ostatních a měly by být v rovnováze (Udržitelný rozvoj, 2023).

Obrázek 1: Pilíře udržitelného rozvoje (Pilíře udržitelného rozvoje, 2018).

Udržitelný rozvoj se nejvíce vztahuje k **environmentálnímu pilíři** a poukazuje na to, že hospodářská činnost a civilizační rozvoj jsou úzce spjaty s přírodními podmínkami. Lidé a jejich činnost jsou součástí zemské biosféry a jsou plně závislí na přírodních zdrojích (Maier, 2008).

Pro trvalou udržitelnost vývoje životního prostředí musí toky materiálu a energie splňovat tři podmínky:

- intenzita využívání obnovitelných zdrojů nepřesahuje rychlost jejich regenerace;
- intenzita využívání neobnovitelných zdrojů nepřesahuje rychlost, s níž jsou vyvíjeny jejich trvale udržitelné obnovitelné náhrady;
- intenzita znečišťování nepřesahuje asimilační kapacitu životního prostředí.

Vývoj dosavadní společnosti tyto podmínky nesplňuje. Vzestup společnosti je založen na spotřebovávání neobnovitelných, zejména energetických zdrojů, aniž by docházelo ke kompenzaci. Zvrátit tento vývoj se snaží řada legislativních opatření a celosvětové mezivládní dohody (Principy udržitelného rozvoje území, 2010).

Sociální pilíř je definován jako soudržnost společenství obyvatel. Aby bylo dosaženo sociální udržitelnosti, musí být vztahy populace, kapitálu a technologie ve společnosti uspořádány tak, aby životní úroveň každého byla dostatečná a bezpečná (Maier, 2008). Rozdílnou sociální soudržnost sleduje Rozvojový program OSN tzv. index lidského rozvoje a to pro všechny členské státy OSN. Index je složen ze tří dílčích rozměrů: dlouhý a zdravý život, znalosti a důstojný životní standard. Pro ně se používají indikátory o stejné významové váze: předpokládaná délka života při narození, přístup ke vzdělávání (složený z dílčích: podíl gramotných v dospělé populaci, průměrná doba školního vzdělávání) a hrubý produkt na obyvatele k paritě kupní síly (Human Development Index, 2023).

Ekonomický pilíř se zabývá tím, jak zachovat ekonomický blahobyt, aniž bychom omezovali svůj blahobyt environmentální. Možnosti našeho ekonomického růstu se odvíjí od možností, které nám poskytuje životní prostředí – přírodní zdroje. Do ekonomického pilíře patří témata, která většinou přímo souvisí s naším procesem výroby a spotřeby, při němž v současnosti dochází ke kumulaci zisku, ovšem za obrovského plýtvání přírodními zdroji. Ve výrobním procesu dochází k tomu, že přetváříme přírodní zdroje na produkty. Část těchto zdrojů je už v této fázi přeměněna na nevyužitelný odpad, případně dokonce na odpad zdraví nebezpečný. Cílem udržitelného rozvoje je mít takovou ekonomiku, která tvoří zisk, ovšem zároveň funguje jako koloběh. Tak, abychom ze zdrojů, které dnes využíváme, neměli zisk jen my, ale aby jej v budoucnu mohly znovu využít i další generace (Co je udržitelný rozvoj, 2023).

3.2 Cíle udržitelného rozvoje

Cíle udržitelného rozvoje byly přijaty na velkém summitu na zasedání Valného shromáždění OSN v září 2015 za přítomnosti více než 150 prezidentů a předsedů vlád (Moldan, 2021). Cíle mají všestranně usměrnit vývoj současné společnosti na úrovni

globální i v jednotlivých zemích a to na příštích 15 let. Pokud není uvedeno jinak, všechny mají být naplněny do roku 2030.

Celkem bylo stanoveno 17 cílů, každý z nich je podrobně specifikován prostřednictvím podcíle, kterých je 169. Opakovaně se zdůrazňuje univerzálnost cílů, které se týkají všech zemí a všech lidí bez rozdílu.

Cíl 1. Vymýtit chudobu ve všech jejích formách všude na světě. Tento cíl se považuje za základní podmínku udržitelnosti rozvoje, i proto je na prvním místě. Hlavním cílem je odstranit extrémní chudobu definovanou jako život za méně než 1,25 dolaru na den.

Cíl 2. Vymýtit hlad, dosáhnout potravinové bezpečnosti a zlepšení výživy, prosazovat udržitelné zemědělství. Skoncovat s hladem, odstranit všechny formy podvýživy, zdvojnásobit zemědělskou produktivitu a příjmy malých zemědělců. Nedopustit poškozování životního prostředí při zemědělských aktivitách.

Cíl 3. Zajistit zdravý život a zvyšovat jeho kvalitu pro všechny v jakémkoli věku. Rozsáhlý soubor podcílů včetně konkrétně formulovaných závazků týkajících se mateřské a kojenecké úmrtnosti, epidemií či všeobecné lékařské péče. Obsahuje také podcíle odstranit či omezit nebezpečné znečištění ovzduší, půdy, vod.

Cíl 4. Zajistit rovný přístup k inkluzivnímu a kvalitnímu vzdělávání a podporovat celoživotní vzdělávání pro všechny.

Cíl je zajistit, aby všechny dívky a chlapci ukončili bezplatné, rovnoprávné a kvalitní primární a sekundární základní vzdělání.

Cíl 5. Dosáhnout genderové rovnosti a posílit postavení všech žen a dívek. Celosvětově skoncovat se všemi formami diskriminace a eliminovat všechny formy násilí vůči ženám a dívkám.

Cíl 6. Zajistit všem dostupnost vody a sanitačních zařízení pro všechny a udržitelné hospodaření s nimi. Cíl je zaměřen na přístup k bezpečné a cenově dostupné pitné vodě a na kvalitu vodních zdrojů. Zajistit ochranu a obnovu ekosystémů souvisejících s vodou včetně hor, lesů, mokřadů, řek, zvodní a jezer.

Cíl 7. Zajistit přístup k cenově dostupným, spolehlivým, udržitelným a moderním zdrojům energie pro všechny. Zvýšit podíl energie z obnovitelných zdrojů a zvýšení energetické účinnosti.

Cíl 8. Podporovat trvalý, inkluzivní a udržitelný ekonomický růst, plnou a produktivní zaměstnanost a důstojnou práci pro všechny. Udržení ekonomického růstu na hlavu včetně nejméně 7% růstu v nejméně rozvinutých zemích.

Cíl 9. Vybudovat odolnou infrastrukturu, prosazovat inkluzivní a udržitelnou industrializaci a inovace. Cíl zaměřen na infrastrukturu, inovace, technologie včetně např. ICT.

Cíl 10. Snížit nerovnost uvnitř zemí a mezi nimi. Snížení ekonomických nerovností ve všech oblastech prostřednictvím různých nástrojů včetně rozvojové pomoci. Posilovat a podporovat sociální, ekonomické a politické začleňování všech, bez rozdílů.

Cíl 11. Vytvořit inkluzivní, bezpečná, odolná a udržitelná města a obce. Zajistit všem přístup k odpovídajícímu, bezpečnému a cenově dostupnému bydlení. Poskytnout také přístup k bezpečným, finančně dostupným, snadno přístupným a udržitelným dopravním systémům.

Cíl 12. Zajistit udržitelnou spotřebu a výrobu. Dosáhnout udržitelné podoby spotřeby a výroby včetně omezení plýtvání potravinami, lepšího hospodaření s odpady, zavádění principů oběhového hospodářství, rušení škodlivých dotací a poskytování relevantních informací.

Cíl 13. Přijmout bezodkladná opatření na boj se změnou klimatu a zvládnání jejich dopadů. Zvýšit odolnost a schopnost adaptace na nebezpečí, začlenit opatření v oblasti změny klimatu do národních politik a zlepšit vzdělávání a povědomí o klimatické změně.

Cíl 14. Chránit a udržitelně využívat oceány, moře a mořské zdroje pro zajištění udržitelného rozvoje. Předcházet a výrazně snižovat znečištění moří, minimalizovat a řešit dopady okyselování oceánů, dosáhnout účinné regulace rybolovu a skoncovat s nadměrným rybolovem. Některé cíle definované již do roku 2020.

Cíl 15. Chránit, obnovovat a podporovat udržitelné využívání suchozemských ekosystémů, udržitelně hospodařit s lesy, potírat rozšiřování pouští, zastavit a následně zvrátit degradaci půdy a zastavit úbytek biodiverzity. Dosti konkrétně formulované podcíle se týkají všech důležitých typů ekosystémů a způsobů jejich ochrany: jsou dobrým vodítkem pro ochranu přírody.

Cíl 16. Podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní, odpovědné a inkluzivní instituce na všech úrovních. Snížit všechny formy násilí, skoncovat se zneužíváním, vykořisťováním a obchodem s lidmi, podporovat svrchovanost práva na národní i mezinárodní úrovni.

Cíl 17. Oživit globální partnerství pro udržitelný rozvoj a posílit prostředky pro jeho uplatňování. Tento široce formulovaný cíl má implementační charakter. Pozornost je věnována také datům a monitorování, kde se navazuje na úvodní deklaraci zdůrazňující význam indikátorů, které napomohou při měření pokroku při naplňování cílů a podcílů; pro každý z nich je stanoven jeden nebo více indikátorů (Cíle udržitelného rozvoje, 2023).

V rámci analýzy cílů udržitelného rozvoje (SDGs = Sustainable Development Goals) lze pozorovat, že nejvíce důrazu je kladeno na sociální dimenzi. Tato dimenze se opakovaně zdůrazňuje a nachází se ve většině stanovených cílů a podcílů. Naopak, environmentální dimenze je v tomto kontextu zastoupena poměrně skromně. Existují sice tři specifické cíle, které se jí věnují – konkrétně cíl č. 13 týkající se klimatu, cíl č. 14 zaměřený na oceány a cíl č. 15, který se týká terestrických ekosystémů a biodiverzity. Tato environmentální dimenze však může být implicitně zahrnuta i v několika dalších cílech, zejména v cílech č. 3 týkajícího se zdraví, č. 6 zabývajícím se vodou, č. 7 věnovaném energii, č. 11 pojednávajícím o sídlech a č. 12, který se týká udržitelné spotřeby a výroby. SDGs s jejich širokým záběrem, komplexností a univerzálností, se staly obecně uznávaným rámcem pro koncepty a strategie v mnoha různých odvětvích a oborech. Avšak některé důležité oblasti nejsou v tomto rámci zahrnuty. Mezi tyto oblasti patří například otázky spojené s ozbrojenými konflikty, duchovními hodnotami a kulturou obecně a problematika editace genomu.

Globální cíle udržitelného rozvoje postupně nabývají na významu a stávají se důležitým pilířem pro rozvojové strategie, jak na národní, tak mezinárodní úrovni. Jejich citace je běžná praxe, ať už jde o instituce, odvětví, nebo obory. I vlády jednotlivých zemí začínají častěji odkazovat na tyto cíle a zdůrazňovat jejich důležitost. Každý rok je vydávána Zpráva o plnění cílů SDG (The Sustainable Development Goals Report). Kromě toho je jednou za čtyři roky také publikována Zpráva o udržitelném

rozvoji. Tato zpráva obsahuje analýzu míry dosavadního naplňování jednotlivých cílů. Konstatuje, že jen velmi malá část má reálnou naději na úplné dosažení cílů, avšak trendy jsou většinou příznivé (Moldan, 2021).

3.3 Principy udržitelného rozvoje

S trvale udržitelným rozvojem se pojí celá řada principů (Cíle udržitelného rozvoje, 2023). Mezi základní principy udržitelného rozvoje patří:

- Propojení základních oblastí života (jednotlivých pilířů) – ekonomické, sociální a životního prostředí;
- Dlouhodobá perspektiva – každé rozhodnutí je třeba zvažovat z hlediska dlouhodobých dopadů, je třeba strategicky plánovat;
- Kapacita životního prostředí je omezená – nejenom jako zdroje surovin, látek a funkcí potřebných k životu, ale také jako prostoru pro odpady a znečištění všeho druhu;
- Předběžná opatrnost – je na místě jednat opatrně, důsledky některých našich činností nejsou vždy známé;
- Prevence – je mnohem efektivnější než následné řešení dopadů, na řešení problémů, které již vzniknou, musí být vynakládáno mnohem větší množství zdrojů (časových, finančních i lidských);
- Kvalita života – má rozměr nejen materiální, ale také společenský, etický, estetický, duchovní, kulturní a další;
- Sociální spravedlnost – příležitosti i zodpovědnosti by měly být děleny mezi země, regiony i mezi rozdílné sociální skupiny; Chudoba je ohrožující faktor udržitelného rozvoje a naším cílem by mělo být její odstranění;
- Zohlednění vztahu „lokální – globální“ – činnosti na místní úrovni ovlivňují problémy na globální úrovni – vytvářejí je nebo je mohou pomoci řešit (a naopak);
- Rovnost práv (vnitrogenerační a mezigenerační odpovědnost) – zabezpečení národnostní, rasové i jiné rovnosti, respektování práv všech současných i budoucích generací;

- Demokratické procesy – zapojením veřejnosti již od počáteční fáze plánování, vytvoření objektivnějších plánů a větší podpora realizace (Cíle udržitelného rozvoje, 2023).

3.4 Výchova pro udržitelný rozvoj

V roce 1992 se v Rio de Janeiru konala konference Organizace spojených národů pod názvem Konference OSN o životním prostředí a rozvoji. A trvale udržitelný rozvoj tu byl mezinárodním společenstvím přijat jako oficiální strategie k řešení environmentálních problémů. Nejdůležitějším dokumentem, který z této konference vzešel, je Agenda 21, jejíž součástí byl také požadavek na reformu výchovy v duchu prosazování myšlenek udržitelného rozvoje. V návazání na globální výchovu, rozvojovou výchovu a ekologickou výchovu se začal prosazovat pojem „výchova pro udržitelnost“ (education for sustainability) nebo „výchova pro udržitelný rozvoj“ (education for sustainable development) (Činčera, 2007).

Koncept vznikl proto, aby mohl reagovat na měnící se potřeby společnosti a rychle se zhoršující environmentální situaci. Budoucí generace musí být vychovávány tak, aby byly schopny napravovat současnou situaci, nebo předcházet negativním důsledkům lidské činnosti (Dlouhá, Henderson, Kroufek, Jančaříková a Neprašová, 2020).

Výchova pro udržitelný rozvoj signalizuje propojení ekologické výchovy s výchovou k pochopení sociálních, ekonomických, kulturních a dalších zákonitostí vývoje společnosti. Dále je její obsah úzce spojen s multikulturní výchovou a výchovou k lidským právům, míru i ke zdraví. Jde jí o rozvíjení systémového myšlení, porozumění celostátní povaze světa a vzájemnému propojení přírodního, lidského a lidmi vytvořeného systému (Horká, 2005).

Výchova pro udržitelný rozvoj učí žáky formulovat akční plány prostřednictvím především praktických zkušeností. Koncepce vychází ze tří metod. Jako první by měla zahrnovat učení o akci, jedná se o učení dovednostem a předávání informací či úspěšných modelů. Druhou je učení se akcí, které představuje zahrnutí reálného projektu do výuky, řešení problémů a učení se praxí. Třetí metodou je učení se z akce, kdy žáci vyhodnocují výsledky práce. Učí se tak významu akce a dlouhodobým řešením. Tato metoda může být zobrazena pomocí trojúhelníku (Obr. 2). Žádná z těchto

metod není nadřazena ostatním. Pokud budeme ve vyučování využívat jen jednu stranu, vzdělání nebude mít požadovaný efekt. Ve školním kurikulu by tedy měly být zastoupeny všechny (Činčera, 2007).

Obrázek 2: Výukové metody výchovy pro udržitelný rozvoj (Činčera, 2007).

4 Environmentální výchova

V České republice existuje určitý jazykový (terminologický i pojmový) zmatek ohledně ekologické/environmentální výchovy. Proto by bylo vhodné nejprve si oba tyto pojmy upřesnit.

4.1 Ekologie

Základy ekologie byly položeny v 19. století Ernestem Haeckelem, který jako první použil ve svém dvousvazkovém díle z roku 1866 „Všeobecná morfologie organismů“ pojem „oecologie“. Slovo pochází z řeckého „oikos“, tj. domov, obydlí a „logos“ ve smyslu nauka. Haeckel oecologii označil jako vědu studující vztahy mezi organismy a jejich prostředím.

Doslovný překlad Haeckelovi „oecologie“ zní: „Ekologií rozumíme soubornou vědu o vztazích organismů k okolnímu světu, kam můžeme počítat v širším smyslu všechny existenční podmínky. Ty jsou částečně organické, částečně anorganické povahy.“ Tuto definici můžeme dodnes považovat za vystihující obsah ekologie.

Dnes se používají také jiné definice. Ekologie je také definována jako věda o strukturách a funkcích přírody a často bývá nepřesně definována jako věda o životním

prostředí. Ekologie je velmi obsáhlá, zabývá se prostředím, organismy a jejich vzájemnou interakcí, společenstvy, populacemi a jejich vztahy, procesy, vývoji nebo také příčinami změn, toky energie a koloběhy látek v ekosystémech, člověkem jako ekologickým faktorem. A to je jen část základních problémů, které ekologie zkoumá (Laštůvka, Krejčová, 2000).

4.2 Environmentalistika

Zatímco ekologie je vědní obor zabývající se vzájemnými vztahy mezi organismy a jejich prostředím, environmentalistika je především nauka o životním prostředí, která využívá poznatků ekologie. Zkoumá vliv lidské činnosti na ekosystémy, zabývá se prevencí znečišťování životního prostředí, nápravou vzniklých škod a prevencí nežádoucích zásahů. Tato disciplína se rovněž zabývá ochranou přírody, environmentalistika zahrnuje ochranu přírody např. monitorováním stavu životního prostředí, efektivním využíváním přírodních zdrojů, energetickým managementem a zajištěním zdraví lidské populace (Máchal, 2000).

Pojem environmentální je odvozen z anglického slova „environment“ a francouzského „environnement“ znamenajícího okolí či prostředí a je na interpretaci, jak „péči o okolí“ chápe. Podstatné je to, že člověk do prostředí patří a je za něj zodpovědný (Pešková a Schücková, 1991).

I když je ve vědních oborech ekologie a environmentalistiky zcela zřejmý rozdíl, to stejné se nedá říct o výchově ekologické a výchově environmentální. Ve většině případů je ekologická výchova chápána ve smyslu environmentální výchovy, přestože se v tom případě používá pojem ekologie chybně. Tento nesoulad v pojmovém vymezení mezi ekologickou a environmentální výchovou už je tak běžný, že ani autoři zabývající se touto problematikou často tyto pojmy nerozlišují.

Například Horká (2005) ve svých pracích preferuje termín ekologická výchova a chápe ho jako ekvivalent k environmentální výchově. To vyvozuje z toho, že cíle i obsahové zaměření ekologické a environmentální výchovy se nijak nevyklučují. Naopak Činčera (2007), autor zaměřující se na environmentální výchovu, vidí ve slučování těchto pojmů problém. V zahraničí jsou pojmy jasně rozlišovány, ale pro českou veřejnost není pojem „environmentální“ dostatečně srozumitelný. Činčera na

rozdíl od Horké považuje environmentální výchovu jako nadřazený pojem výchově ekologické, která je chápána jako jeden z jejích možných směrů.

Environmentální výchovu by nám mohla ještě přiblížit Leblová (2012), která ji definovala takto: *„Environmentální výchova odhaluje důsledky lidské činnosti, která působí devastaci a ohrožuje život na Zemi. Ukazuje možné způsoby potřebné k dosažení pozitivních změn v životním prostředí. Vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech. Má za úkol budovat v lidech pozitivní vztah k přírodě, schopnost estetických prožitků v souvislosti s přírodou, zabývá se poznáváním vztahů v přírodě a vlivem člověka na ni. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu; připravenosti k angažovanému jednání. Součástí těchto postojů by mělo být i to, aby se člověk uměl omezit, odříct si, vzdát se něčeho ve prospěch budoucnosti planety.“*

Obecně se dá říct, že environmentální výchova má za cíl vést člověka k harmonickému soužití s životním prostředím (Šimik, 2007).

4.3 Historie environmentální výchovy

Samotný pojem „environmentální výchova“ (EV) se objevil již na konferenci Mezivládní unie ochránců přírody v roce 1947. Od té doby se pojem dlouho vyvíjel. V roce 1977, na První mezivládní konferenci o environmentální výchově v Gruzínském hlavním městě Tbilisi, byl pojem definován a také byly formulovány 3 cíle environmentální výchovy (Činčera, 2007).

„Cílem environmentální výchovy je 1. posílit naše vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských i venkovských oblastech; 2. poskytnout každému příležitost dosáhnout znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovedností k ochraně a zlepšování životního prostředí; 3. tvořit nové vzorce chování jednotlivců, skupin i společností jako celku vstřícné k životnímu prostředí“ (Tbilisi Declaration, 1978).

Do roku 1989 stála environmentální výchova v Československu především na nadšení biologů, učitelů a iniciativ, jako byl Český svaz ochránců přírody (ČSOP) či Hnutí Brontosaurus (Kulich, 2006; Máchal, 2000). Na konci osmdesátých let pak začali vznikat předchůdci pozdějších středisek ekologické výchovy, které začali nabízet hotové

programy a metodiky. Díky nim se v 90. letech stala environmentální výchova populární a environmentální výchova se dostávala do škol (Činčera a kol., 2016).

Na konci 90. let se Ministerstvo životního prostředí začalo odklánět od termínu „ekologická výchova“ a začalo zavádět právě environmentální výchovu, která je začleněna do Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. Pro pedagogické účely je však možné považovat pojmy „ekologická výchova“ a „environmentální výchova“ za stejnocenné (Máchal, 2000).

Od roku 2005 je environmentální výchova zahrnuta v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání jako jedno z průřezových témat. Školy tedy mají povinnost ji do výuky zahrnout. Mohou k tomu využít jednu ze tří strategií: 1. EV ve formě projektového vyučování, 2. integrace EV do jiných předmětů a 3. EV jako samostatný předmět (Kindlmanová, 2008).

4.4 Cíle environmentální výchovy

Jak již bylo uvedeno, první formulace cílů environmentální výchovy byly uvedeny na konferenci v Tbilisi v roce 1977. Samozřejmě se ale objevují i další formulace cílů environmentální výchovy. Stapp a kol. (1969) tvrdí, že je potřeba cíle environmentální výchovy chápat jako přístup, který je určený celé populaci naší planety. Člověk je neoddělitelnou součástí systému a má obrovskou možnost ovlivňovat a měnit vztahy mezi jednotlivými částmi uvnitř systému. Takový vliv člověka může systém jak posilovat, tak oslabovat. Proto je hlavním cílem environmentální výchovy vytvoření a udržení vysoce kvalitního systému, v němž bude člověk prostřednictvím kultury ovlivňovat přírodu způsobem, který bude přispívat k lidskému blahobytu.

Máchal (2000) považuje za cíl EV vychovat člověka environmentálně gramotného, který se bude aktivně projevovat a bude své postoje obohacovat tak, aby byly přírodě ku prospěchu.

A podle Leblkové (2012) si environmentální výchova klade za cíl vychovat člověka s hlubokým zájmem o přírodu, touhou ji poznávat a potřebou ji aktivně ochraňovat. Tento ideál spočívá ve vytvoření jedince s tzv. environmentální senzitivitou. Klíčovým prvkem environmentální výchovy je poskytnout dětem osobní zkušenost s přírodou a umožnit jim ji vnímat všemi smysly. Zvláště v městském prostředí, kde je komunikace s přírodou často omezena, je důležité, aby děti měly možnost zažívat

přírodu jako prostor pro poznávání, učení, hry a relaxaci. Hlavním úkolem environmentální výchovy je tedy pomoci dětem objevovat krásu a tajemství přírody, naučit je ji milovat a ctít. Současně se snažíme rozvíjet v dětech povědomí o rozmanitosti života a pocit odpovědnosti za životní prostředí. S ohledem na dětské vnímání je naší snahou vést je k pochopení správné role člověka v rámci přírodních systémů.

Dalo by se shrnout, že i když mají formulace cílů jiné znění, myšlenka zůstává stejná. Především jde o vytvoření pozitivního a odpovědného vztahu člověka k přírodě. Dále by EV měla naučit předcházet negativním dopadům člověka na životní prostředí.

4.5 Směry environmentální výchovy

Environmentální výchova je pojem poměrně široký, postupně se začalo vyvíjet několik směrů, které myšlenky environmentální výchovy rozvíjejí, anebo přidávají nový úhel pohledu do vzdělávání a rozvíjí nové informace k větší propojenosti mezi různými sférami života. Mezi směry environmentální výchovy patří například výchova pro udržitelný rozvoj (viz. kapitola 3.4), globální výchova, výchova k ekogramotnosti, výchova o Zemi a hlubinná ekologická výchova. Tyto směry budou v následujících kapitolách důkladněji rozebrány.

4.5.1 Globální výchova

Globální výchova (global education) je v porovnání s environmentální výchovou novějším směrem, který vznikl v osmdesátých letech 20. století při univerzitě v Yorku. Odtud se rychle dostal do celého světa, i do České republiky a to především díky překladu knih Grahama Pike a Davida Selbyho, které tu měly dobrý ohlas (Činčera, 2007). Podstatou globální výchovy je pochopení souvislostí v přírodně–společenském celku a globální i lokální odpovědnost za svět. Odpovědnost člověka na světě roste s jeho kvalitami a možnostmi. Globální výchova je jakýmsi propojením minulosti a současnosti a nechce rozvíjet pouze tradiční hodnoty, ale také utvářet hodnoty nové, které souvisí se současnou globální situací lidstva a rozpory současné civilizace. Těmi jsou například potřeby zachování životního prostředí, zachování kulturní rozmanitosti a vědomí globálnosti centrálních problémů (Horká, 2000).

G. Pike a David Selby dělí globální výchovu do čtyř základních dimenzí:

- Prostorová dimenze, která je zaměřena na propojení vzájemných souvislostí a propojení lokální roviny s globální rovinou;
- Dimenze problémů ukazuje na souvislosti mezi studenty a problémy a také na vzájemnou propojenost problémů;
- Časová dimenze řeší zejména problémy budoucnosti – pravděpodobné, možné, preferované;
- Vnitřní dimenze – tady by měli žáci porozumět svým schopnostem a dovednostem a naučit se je rozvíjet (Činčera, 2007).

Činčera (2011) uvádí, že „Z pohledu globální výchovy je tak např. environmentální výchovu možné chápat jako jedno její téma,“ dále ale uvádí, že vzhledem k tomu, že se „jednotlivé výchovy vyvíjely dál, je možný i opačný pohled a globální výchova se tak stává jedním z přístupů environmentální výchovy.“

Stephen McCloskey (2005), ředitel irského Centra pro globální vzdělávání, tvrdí, že z hlediska terminologie „neexistuje skutečný rozdíl mezi rozvojovým a globálním vzděláváním (výchovou). Různé organizace používají pro tuto oblast vzdělávání a výchovy odlišné termíny.“ Právě i v České republice se dnes častěji setkáváme s pojmem „globální rozvojová výchova“, který vznikl jako kompromis obou pojmů.

Globální rozvojovou výchovu můžeme definovat jako „celoživotní vzdělávací proces, který přispívá k pochopení rozdílů a podobností mezi životy lidí v rozvojových a rozvinutých zemích a usnadňuje porozumění ekonomickým, sociálním, politickým, environmentálním a kulturním procesům, které je ovlivňují. Rozvíjí dovednosti a podporuje vytváření hodnot a postojů tak, aby lidé byli schopni a ochotni aktivně se podílet na řešení lokálních a globálních problémů“ (Globální vzdělání, 2024).

4.5.2 Výchova k ekogramotnosti

Podobně, jako se nerozlišuje rozdíl mezi ekologickou a environmentální výchovou, je tomu tak i u ekologické a environmentální gramotnosti. Někteří autoři je rozlišují, jiní autoři zase tyto dva pojmy považují za synonyma. V literatuře se užívá spíše termínu ekogramotnost a podle ní byl pojmenován i jeden ze směrů environmentální výchovy.

Výchova k ekogramotnosti vychází z činnosti Centra pro ekogramotnost, založeného v roce 1995, které vychází z myšlenek Fritjofa Capry (Činčera, 2007). Podle Capry (1999) být ekologicky gramotný znamená „*porozumět základním principům ekologie a být chopen promítnout je do každodenního života v lidské společnosti.*“ Ekogramotnost nabízí koncepty, které jsou ekologickým rámcem pro vzdělávací reformu, těmito koncepty jsou:

- Síť (pochopení propojenosti přírodního světa);
- Systémy v systémech (vše je součástí něčeho většího);
- Vzájemná závislost (nikdo nežije odděleně);
- Cykly (přírodní procesy jsou cyklické);
- Toky (všechny organismy jsou otevřené, energie se necyklí);
- Vývoj (přizpůsobení se vývoji a jeho vlivy na přírodu);
- Dynamická rovnováha (uvažování z hlediska celku).

Výchova k ekogramotnosti se zaměřuje především na školní projekty, které by se měly věnovat vztahu k místu, ekologizaci školy, využitím školních zahrad a stravováním dětí ve školách (Činčera, 2007).

4.5.3 Výchova o Zemi

Počátky tohoto specifického reformního proudu environmentální výchovy sahají do roku 1974 a jsou spojeny s profesorem Stavem van Matrem a jím založeným Ústavem pro výchovu o Zemi. V České republice dlouho nebyla výchova o Zemi známa, a pokud ano, bylo tomu jen ve značně zkreslené a deformované podobě. Situace se začala měnit přibližně až od roku 2006.

Základní principy tohoto směru jsou založeny na třech „W“, a to Proč (the Whys), Co (the Whats) a Cesty (the Ways). Obsah výchovy lze také shrnout do tří bodů: porozumění, cítění a zavádění. Porozuměním se myslí „*pochopení hlavních ekologických systémů a společenství planety,*“ cítěním „*vštípit u lidí hluboké a trvalé emocionální spojení se Zemí a jejím životem*“ a zaváděním „*pomáhat lidem změnit způsob, jakým žijí na Zemi*“ (van Matre, 1990).

Za základní metodický prvek výchovy o Zemi považuje van Matre (1990) několikadenní pobytový program. Programy jsou vytvářeny velmi komplexně a do nejmenších detailů. Probíhají pod vedením proškolených lektorů, kteří dostávají

všechny materiály, jako například pracovní listy, připravené od hlavního centra (Činčera, 2007).

4.5.4 Hlubinná ekologická výchova

V případě hlubinné výchovy se nejedná o ucelený jednotný směr, jako je tomu u globální výchovy či výchovy o Zemi. Jedná se o soubor přístupů ovlivněných hlubinnou ekologií. Hlubinná ekologie vychází z prací norského filosofa Arne Naesse. Jedná se o myšlenkový proud, který *„spojuje dohromady filosofii, náboženství a hlubinnou psychologii a pro který je výchova spíše cestou k určitému duchovnímu osvícení.“* Arne Naesse začal rozlišovat tzv. mělkou ekologii, která řeší pouze následky ekologických problémů a ekologii hlubinnou, která naopak řeší příčiny ekologických problémů (tudíž, se jedná spíše o environmentalistiku, opět zde můžeme pozorovat nerozlišování pojmů ekologie a environmentalistika). Podle hlubinné ekologie je hlavním důvodem environmentálních problémů odcizení člověka od přírody. Jeho řešením je opětovná identifikace člověka s přírodou, poznání vlastního nitra a žití v jednotě s ostatními živými bytostmi (Činčera, 2007).

Základním prostředkem hlubinné ekologické výchovy jsou dílny tvořené sestavou aktivit, určené nejčastěji pro dospělé zájemce a pořádané v přírodním prostředí. Typickými aktivitami hlubinně ekologických dílen jsou rituály, meditace nebo inspirační čtení. Hlubinná ekologická výchova je proudem, který se ze všech směrů environmentální výchovy nejvýrazněji zaměřuje na ovlivňování postojů, zatímco znalosti v něm hrají sekundární úlohu (Činčera, 2007).

4.6 Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta

Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta, zkráceně EVVO, vychází z anglického termínu environmental education, kdy se environment také překládá jako životní prostředí a education se pojímá zeširoka jako vzdělávání, výchova či osvěta. Nezaměřuje se pouze na žáky školy, ale na všechny cílové skupiny, od nejmenších dětí po dospělé. Vzdělávání tady můžeme chápat jako ovlivňování racionální stránky osobnosti, výchovu jako působení na city a vůli jedince a osvětu jako speciální způsoby předávání informací (MŠMT, 2008).

EVVO vychází ze Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR, který vláda přijala už v roce 2000. V roce 2008 Ministerstvo školství

mládeže a tělovýchovy ČR vydalo metodický pokyn k EVVO. V tomto metodickém pokynu jsou pro školy názorné a konkrétní návody k realizaci EVVO a ukázka toho, jak tuto realizaci zakotvit do dokumentace školy.

Environmentální výchova zahrnuje aktivity, které můžeme dělit na:

- formální vzdělávání – aktivity probíhající ve školách a školských zařízeních;
- neformální vzdělávání – volnočasové aktivity;
- informální učení – v rámci neorganizovaného volného času jednotlivců (MŠMT, 2008).

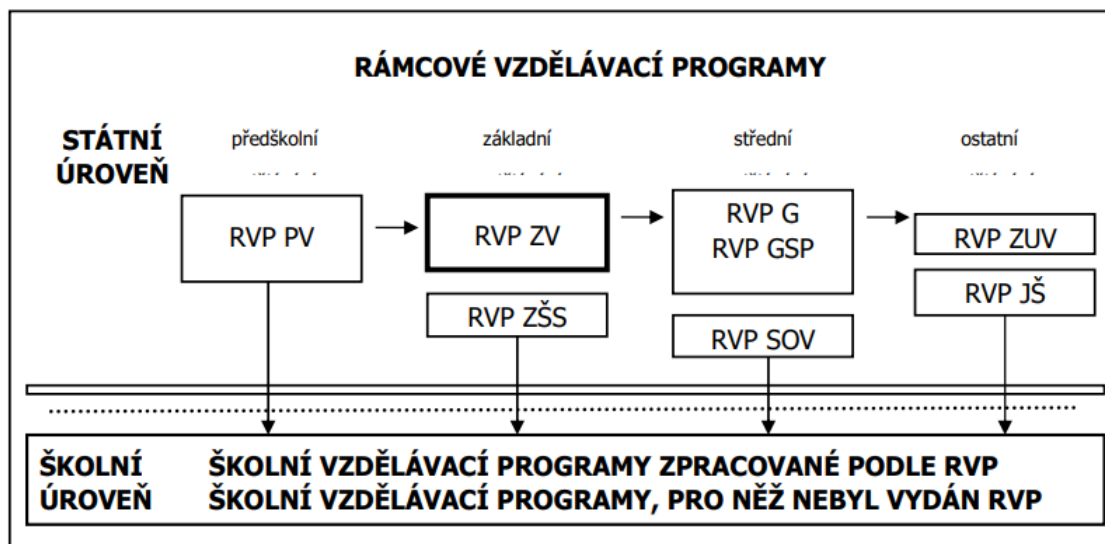
EVVO se zaměřuje zejména na poznávání životního prostředí, na uvědomování si nezbytnosti zachování životních podmínek a na vztah člověka a životního prostředí. Významově se překrývá s pojmy jako je environmentální výchova, ekologická výchova, vzdělávání pro udržitelný rozvoj a dalšími. V rámci Metodického pokynu má EVVO stejný význam jako například environmentální výchova. EVVO se také zabývá vztahy a souvislostmi mezi ekonomickými, sociálními a environmentálními aspekty rozvoje (globálními i lokálními) a někdy bývá označována jako vzdělávání pro udržitelný rozvoj (MŠMT, 2008).

Protože práce na environmentálním vzdělávání představuje nemalou zátěž, je legislativně doporučeno pověřit péčí o environmentální výchovu, vzdělávání a osvětu některého z pedagogů, případně i více pedagogů. Ten pak bude koordinovat rozvoj a realizaci EVVO na škole a zajišťovat související agendu. Koordinátor musí mít ale odpovídající kvalifikační úroveň, přednostně by tedy touto funkcí měli být pověřováni ti pedagogičtí pracovníci, kteří úspěšně absolvovali studium k výkonu specializačních činností v oblasti environmentální výchovy (MŠMT, 2008).

5 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program neboli RVP je kurikulární dokument. Je vymezen na státní úrovni a stanovuje závaznou úroveň (rámec), kterou by měli všichni žáci dosáhnout. Je vytvořen pro jednotlivé etapy vzdělávání: předškolní, základní a střední vzdělávání (Obr. 3). Stanovuje ho Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a určuje obecně závazné požadavky na vzdělávání pro jednotlivé stupně a obory vzdělání, které

jsou platné pro všechny školy. Školní úroveň představují školní vzdělávací programy neboli ŠVP. Jedná se o konkrétnější dokumenty, který vychází z RVP. Podle ŠVP se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. Rámcové vzdělávací programy i školní vzdělávací programy jsou veřejné dokumenty přístupné pro pedagogickou i nepedagogickou veřejnost (RVP ZV, 2023).

Obrázek 3: Systém kurikulárních dokumentů (RVP ZV, 2023).

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v RVP ZV rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory:

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk);
- Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace);
- Informatika (Informatika);
- Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět);
- Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství);
- Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis);
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova);
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova);
- Člověk a svět práce (Člověk a svět práce) (RVP ZV, 2023).

5.1 Průřezová témata

Průřezová témata představují v Rámcovém vzdělávacím programu Základního vzdělávání (RVP ZV) okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Poskytují žákům příležitosti k individuálnímu uplatnění i ke vzájemné spolupráci a podporují rozvoj osobnosti žáka, zejména v oblasti postojů a hodnot. Všechna průřezová témata jsou zpracována jednotně. Obsahují charakteristiku daného průřezového tématu, která zdůrazňuje jeho význam a místo v základním vzdělávání. Dále je vyznačen vztah k vzdělávacím oblastem a přínos průřezového tématu pro rozvoj osobnosti žáka v oblasti znalostí, dovedností a schopností, stejně jako v oblasti postojů a hodnot. Průřezová témata jsou povinnou součástí základního vzdělávání. Školy jsou povinny zařadit všechna průřezová témata uvedená v RVP ZV jak na prvním, tak i na druhém stupni. Nicméně, ne všechna průřezová témata musí být zahrnuta do výuky každého ročníku. Během základního vzdělávání je povinností škol postupně nabízet žákům všechny tematické okruhy jednotlivých průřezových témat, přičemž rozsah a způsob jejich realizace je stanoven Školním vzdělávacím programem (RVP ZV, 2023).

Pro základní vzdělávání jsou vymezena tato průřezová témata:

- Osobnostní a sociální výchova;
- Výchova demokratického občana;
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech;
- Multikulturní výchova;
- Environmentální výchova;
- Mediální výchova (RVP ZV, 2023).

5.2 Environmentální výchova jako průřezové téma v RVP ZV

Environmentální výchova je součástí výše zmíněných průřezových témat rámcových vzdělávacích programů. Podle RVP ZV (2023) by environmentální výchova měla vést jedince k pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí, tj. k pochopení nezbytnosti postupného přechodu k udržitelnému rozvoji společnosti a k poznání významu odpovědnosti za jednání společnosti i každého

jedince. Dále by se měl jedinec aktivně účastnit ochrany a utváření prostředí a ovlivňovat v zájmu udržitelnosti rozvoje lidské civilizace životní styl.

Environmentální výchova se dotýká mnoha odvětví, i jako průřezové téma je možné ji realizovat napříč většinou vzdělávacích oblastí, tudíž i vyučovacích předmětů. Každá z těchto oblastí má svůj specifický význam v ovlivňování racionální stránky osobnosti, stejně jako v ovlivňování emocionální a volně aktivní stránky (RVP ZV, 2023).

V souvislosti s environmentální výchovou se vzdělávací oblast **Člověk a jeho svět** dotýká tématu přírody a okolního světa, učí žáky pozorovat a vnímat svět, hodnotit důsledky lidské činnosti a vede žáky k zodpovědnému přístupu k životnímu prostředí při každodenních činnostech.

Vzdělávací oblast **Člověk a příroda** obsahuje obory: Fyzika, Chemie, Přírodopis a Zeměpis, tedy obory, ke kterým má environmentální výchova nejbliže. V souvislosti s environmentální výchovou se dotýká mnoha témat od pochopení základních přírodních zákonitostí a dynamických souvislostí, od ekosystémů po biosféru, postavení člověka v přírodě až po zachování podmínek života a po získávání obnovitelných zdrojů surovin a energie.

Do vzdělávací oblasti **Člověk a společnost** patří vzdělávací obory Dějepis a Výchova k občanství. V souvislosti s environmentální výchovou oblast seznamuje žáky s ekonomickými, technicko–ekonomickými a sociálními jevy a jejich vlivy na životní prostředí. Důraz je kladen na prevenci chování a principy udržitelného rozvoje.

Další oblastí je **Člověk a zdraví**, do této vzdělávací oblasti patří obory Výchova ke zdraví a Tělesná výchova. Tato oblast se nepřekvapivě v souvislosti s environmentální výchovou se zabývá problematikou vlivů prostředí na vlastní zdraví i na zdraví ostatních lidí. A v souvislosti s problémy současného světa vede k poznání důležitosti péče o přírodu například při organizaci sportovních akcí.

Vzdělávací oblast **Umění a kultura** zahrnuje vzdělávací obory Hudební výchova a Výtvarná výchova. Spolu s environmentální výchovou může sloužit jako zdroj inspirace pro vytváření kulturních a uměleckých hodnot a přispívat k vnímání estetických kvalit prostředí, také dává možnost zamyslet se nad vztahy mezi člověkem a přírodou.

Poslední vzdělávací oblastí je **Člověk a svět práce**. Tato oblast umožňuje poznávat význam a role různých profesí ve vztahu k životnímu prostředí a realizuje se prostřednictvím konkrétních pracovních aktivit ve prospěch životního prostředí (RVP ZV, 2023).

5.2.1 Tematické okruhy průřezového tématu

Environmentální výchova je rozdělena do čtyř tematických okruhů, které by měly vést k celkovému pochopení problematiky vztahů člověka k životnímu prostředí, k uvědomění si základních podmínek života a odpovědnosti současné generace za život v budoucnosti (RVP ZV, 2023).

Ekosystémy

Tematický okruh se zabývá jednotlivými ekosystémy jako jsou: les, pole, moře, vodní zdroje a tropický deštný les a umělými ekosystémy: lidská sídla – města a vesnice a kulturní krajinou. Okruh se zabývá významem jednotlivých ekosystémů, jejich okolím a vlivem člověka na ně (RVP ZV, 2023).

Základní podmínky života

Mezi základní podmínky života patří voda (význam vody, její ochrana, pitná voda, atp.), ovzduší (význam pro život na Zemi, klimatické změny, čistota ovzduší, atp.), půda (půda jako zdroj obživy, ohrožení půdy, její rekultivace, zemědělská půda, atp.), ochrana biologických druhů, ekosystémy – biodiverzita (funkce ekosystémů, význam biodiverzity, ochrana, atp.), energie (využívání energie a možnosti šetření) a přírodní zdroje (zdroje surovinové a energetické, jejich vyčerpatelnost, hospodaření s přírodními zdroji) (RVP ZV, 2023).

Lidské aktivity a problémy životního prostředí

Okruh se věnuje konkrétním negativním dopadům na životní prostředí způsobených lidskou činností. Tyto problémy se týkají zemědělství, dopravy, průmyslu a hospodaření s odpady. Dále se okruh zabývá ochranou přírody a kulturních památek, změnami v krajině, dlouhodobými programy, které jsou zaměřené na růst ekologického vědomí veřejnosti (EVVO, Agenda 21) a akcemi (Den životního prostředí OSN, Den Země, aj.) (RVP ZV, 2023).

Vztah člověka k prostředí

Tento okruh, jak už jeho název napovídá, se věnuje především člověku a jeho vztahu ke konkrétnímu prostředí, například k obci, ve které žáci žijí, a životnímu stylu žáků. Dále se věnuje aktuálním (lokálním) environmentálním problémům, žáci by se měli seznámit s tím, jaké jsou příčiny vzniku a jaké by mohly být způsoby řešení. Také se zabývá rozdílnými podmínkami života na Zemi a vlivem prostředí na zdraví člověka (RVP ZV, 2023).

I tematické okruhy průřezových témat procházejí napříč vzdělávacími oblastmi a umožňují propojení vzdělávacích obsahů oborů. Jednotlivá témata jsou integrována do učebních předmětů a mohou být realizována například formou projektů, kde žáci dostávají možnost utvářet si integrovaný pohled na danou problematiku a uplatňovat širší spektrum dovedností (RVP ZV, 2023).

5.2.2 Doporučené očekávané výstupy pro environmentální výchovu

V květnu roku 2011 byly Výzkumným pedagogickým ústavem schváleny Doporučené očekávané výstupy (DOV) pro základní a gymnaziální vzdělávání. DOV vyjadřují stěžejní obsah jednotlivých tematických okruhů průřezových témat. Měly by být jakýmsi návodem pro učitele a měly by jim pomáhat konkretizovat jak vědomosti a dovednosti, tak i postoje a hodnoty, které si mají žáci prostřednictvím dílčích témat a činností osvojovat. DOV nejsou závazné, je možné je průběžně aktualizovat a konkretizovat. Poskytují určitou maximální nabídku, ze které si škola může vybírat, k čemu bude s žáky směřovat (Činčera, Jančaříková, Kindlmannová, Šimonová a Volfová, 2011).

Doporučené očekávané výstupy průřezového tématu Environmentální výchova jsou vymezeny klíčovými tématy, která jsou navzájem provázaná pěti propojujícími tématy (Obr. 4). Klíčová témata environmentální výchovy cílí na rozvoj osobnosti žáků ve smyslu odpovědného environmentálního chování (Činčera, Jančaříková, Kindlmannová, Šimonová a Volfová, 2011).

Obrázek 4: Klíčová a propojující témata environmentální výchovy (Činčera, 2016).

5.2.2.1 Klíčová témata

Klíčová témata jsou zásadní pro rozvíjení cíle EV a to odpovědného environmentálního chování. Témata by se měla realizovat všechna a v doporučené návaznosti (Činčera, Jančaříková, Kindlmannová, Šimonová a Volfová, 2011).

Senzitivita

Cílem této části je především rozvoj citlivosti a vnímavosti žáků prvního stupně k přírodě, k rostlinám a zvířatům. Velmi důležitou roli zde hraje častý pobyt dětí v přírodě, který je příjemný a bez stresujících zážitků. U žáků druhého stupně už je rozvíjení senzitivity složitější, protože žáci již mají nějaký předem určený stupeň environmentální senzitivity. Přesto se doporučuje rozvoj senzitivity podpořit diskuzemi

nad materiály, které přibližují problematik ohrožení či ztráty životního prostředí. Pomoci může také pobytový program v přírodě od nějaké organizace, která se výchovou v přírodě zabývá (Činčera, Jančaříková, Kindlmannová, Šimonová a Volfová, 2011).

Zákonitosti

Toto téma navazuje na environmentální senzitivitu a předpokládá, že už u žáků určitá míra environmentální senzitivity rozvinuta je. Zákonitostmi se rozumí porozumění základního fungování životního prostředí. Nejdůležitější zákonitosti nacházíme 1. v tocích energie a koloběhu látek; 2. v potravních vztazích; 3. ve vztazích mezi organismy a prostředím; 4. v sociální struktuře populací a společenstev; 5. v antropogenním vlivu na životní prostředí. Záměrem je, aby žák těmto zákonitostem porozuměl, všiml si jich v přírodě, dokázal vyhledávat další příklady a propojoval si je s vlastním životem a chováním. K dosahování DOV na 2. stupni jsou podstatné vědomosti a dovednosti získané v přírodopise, zeměpise a chemii (Činčera, Jančaříková, Kindlmannová, Šimonová a Volfová, 2011).

Problémy a konflikty

Environmentální problémy a konflikty mohou být opět rozvíjeny až po osvojení předešlých dvou témat. Environmentální problémy mohou, ale nemusí být způsobeny lidskou činností, označují se tak problémy životního prostředí. A environmentální konflikty představují společenskou diskusi o řešení problémů. Ke zkoumání problémů a konfliktů je vhodné využít práci s textem, filmy či internet. Na 2. stupni se žáci věnují spíše problémům a konfliktům lokálním než globálním, postupně si však uvědomují jejich souvislosti (Činčera, Jančaříková, Kindlmannová, Šimonová a Volfová, 2011).

Výzkumné dovednosti a znalosti

Rozvíjí schopnost samostatně zkoumat environmentální problémy a konflikty, vyhodnocovat jejich možná řešení, učí se formulovat jednoduché výzkumné otázky a navrhnout základní postupy výzkumu a prezentovat výsledky své práce. Na 2. stupni se výzkumné dovednosti rozvíjí ve dvou fázích. Nejprve si žáci osvojují vybrané dovednosti pod vedením učitele, poté přecházejí k samostatné analýze a učitel je pouze pozorovatelem (Činčera, Jančaříková, Kindlmannová, Šimonová a Volfová, 2011).

Akční strategie

Akčními strategiemi se rozumí osvojení si dovedností a vědomostí, které povedou k environmentálnímu chování a jeho nejpříznivějším důsledkům. Jedná se o pomyslný vrchol všech klíčových témat a doporučuje se ho rozvíjet zejména v 8. a 9. ročníku základní školy. Je důležité v žácích environmentální chování podporovat a nechat je zažít alespoň částečný úspěch, nelze ale považovat environmentální chování za součást školních povinností. Na druhém stupni přirozeně navazuje na předešlá dvě témata a pokračuje v prohlubování znalostí, ty se pak propojují i s jinými vzdělávacími obory a žák se učí například jak psát dopis na úřad, jak argumentovat, kde získávat informace (Činčera, Jančaříková, Kindlmannová, Šimonová a Volfová, 2011).

5.3 Environmentální výchova jako předmět

Jednou z možností, jak zařadit environmentální výchovu do vyučování, je forma samostatného předmětu, povinného či volitelného. Matějček (2007) stejně jako další autoři uvádí, že při zřízení samostatného předmětu o Environmentální výchově je možné použít také alternativní název Ekologická výchova. Environmentální i ekologickou výchovu z cílového hlediska zaměření považuje za rovnocenné. Zdůrazňuje ale, že je nutné žákům vysvětlit rozdíl mezi pojmy environmentální a ekologický.

Pro vytvoření předmětu je nutné ho nejprve zařadit do tematického plánu a ŠVP, což musí být následně schváleno vedením školy a musí být po celý školní rok dodržována jeho náplň i časová dotace. Pokud se průřezové téma stane samostatným vyučovacím předmětem, měly by být nároky na zpracování jeho vzdělávacího obsahu včetně pravidel pro hodnocení žáka stejné jako u ostatních vyučovacích předmětů. V RVP však nejsou přímo stanovené očekávané výstupy jednotlivých průřezových témat, zůstává tedy na škole konkretizovat to, co se od žáků u jednotlivých průřezových témat očekává (Pastorová, 2008).

6 Environmentální programy

V této kapitole bude představeno několik vybraných programů pro školy, které jsou vytvářeny environmentálními organizacemi a mají za úkol doplňovat školní výuku v tématech týkajících se ekologie, environmentalistiky, ochrany přírody a životního

prostředí. Především ale mají ukázat a pomoci studentům pochopit, že chránit přírodu a prostředí, ve kterém žijeme, je zodpovědnou povinností každého člověka žijícího na této planetě.

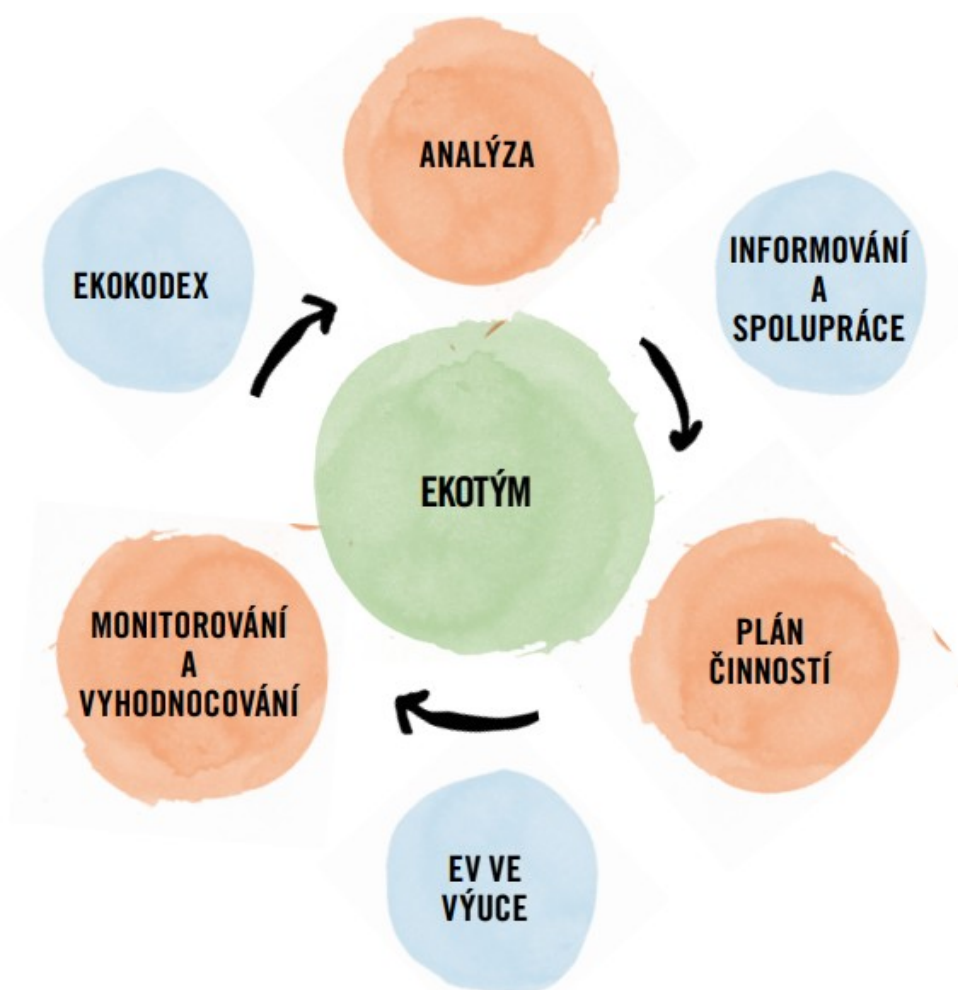
6.1 Ekoškola

Program Ekoškola je mezinárodní vzdělávací program, který se zaměřuje na vedení dětí a učitelů k udržitelnějšímu způsobu života. Tím jim umožňuje aktivně a samostatně zlepšovat prostředí, ve kterém žijí. Hlavním cílem programu je, aby děti, učitelé, rodiče a další dospělí společně snižovali ekologický dopad činnosti školy a svého jednání na životní prostředí. Program vznikl v roce 1994 v Dánsku z potřeby aktivně zapojovat mladé lidi do rozhodování o životním prostředí a podporovat udržitelný rozvoj. Brzy se začal úspěšně šířit do dalších zemí Evropy a později i na ostatní světadíly. V současné době Ekoškola probíhá v 74 zemích světa a účastní se jí 59 000 škol. Na mezinárodní úrovni ji koordinuje nezisková organizace FEE (Foundation for Environmental Education) (Sůrová, Smrčka a Krbcová, 2015).

V České republice program koordinuje vzdělávací centrum TEREZA. Program TEREZA také v roce 2005 zavedl Ekoškolu do České republiky. Umožnilo to tak zapojení základních a středních škol. Dnes je v programu Ekoškola zapojeno 400 základních a středních škol s více než 60 000 žáky a 2000 učiteli. Tým TEREZY postupně vytváří příručky pro učitele i žáky, příklady dobré praxe a pracovní listy do výuky, pořádá také semináře pro učitele a v celé republice působí síť krajských konzultantů, kteří pomáhají školám na cestě k Ekoškole (Sůrová, Smrčka a Krbcová, 2015).

6.1.1 Metodika 7 kroků

V Ekoškole se žáci učí pracovat v týmu, získávat informace a smysluplně je propojovat, dbá se také na učení z chyb. Součástí je samozřejmě informování okolí o tom, co se žáci dozvěděli a případně také snaha ovlivňovat rodiče, přátele. Základem pro dosažení cílů je Metodika 7 kroků (Obr. 5), která Ekoškoly postupně provází ekologickými tématy (Metodika 7 kroků, 2024).

Obrázek 5: Metodika 7 kroků (Šimonová, 2023).

Prvním krokem je založení ekotýmu, ve kterém jsou jak děti, tak i dospělí. Jeho velikost není pevně stanovena a jeho složení se může každý rok měnit. Důležitá je role koordinátora, tím je většinou učitel/učitelka nebo schopný žák/žačka. Činnost ekotýmu je velmi podobná školnímu parlamentu, akorát s environmentálním zaměřením. Krokem číslo dvě je analýza, díky níž zkoumají školu zevnitř i zvenčí a zjišťují, jak je na tom škola ve vybraných ekotématech. Výstupem je přehled toho, co se škole daří (silné stránky) a co je potřeba zlepšit (slabé stránky). Třetím krokem je plán činností. Každý ekotým si ho vytváří sám na základně silných a slabých stránek zjištěných v rámci průzkumu školy. Vymýšlí v něm, jak udržet to, co funguje a jak zlepšit to, co nefunguje. Dalším krokem je sledování a vyhodnocování, které pomáhá určovat, co se ekotýmu podařilo, co ne a na čem má více zapracovat. Vyhodnocování by mělo probíhat průběžně, aby odhalilo případné problémy při plnění plánu činností a dalo se na něj

reagovat. Pátým krokem je zavedení Ekoškoly do výuky, jeho cílem je seznámit žáky nejen s ekotématy, kterými se škola zabývá, ale také zahrnout činnosti Ekoškoly do běžných předmětů a propojit tak teorii s praxí. Žáci si tak mohou navzájem předat informace a navzájem se vzdělávat. Dalším krokem je spolupráce a informování, o což by se měli snažit již od začátku projektu. Dát svému okolí vědět, co se v Ekoškole děje, a že každý může být a je její součástí. Posledním a velmi důležitým krokem je ekokodex, ve kterém se formulují dohodnuté hodnoty a pravidla a žáci se podle nich chovají (Smrčka, 2022).

6.1.1.1 Ekotémata

Ekoškola nabízí seznam témat, která vytváří náplň pro činnost v Ekoškole. Ekotým řeší v rámci různých ekotémat různé věci. Všichni členové by se měli shodnout na ekotématu (nebo ekotématech), které by chtěli prozkoumat, řešit a zlepšovat. Může to být téma, které jim přijde nejzajímavější, nebo téma, které je trápí, kde cítí, že se jedná o celkově slabou stránku jejich školy. Některá témata jsou úzce zaměřená jedním směrem (odpady, voda, atp.), zatímco jiná jsou široce rozkročená a překrývají i několik témat (klimatická změna, šetrný spotřebitel, atp.). Témata se mohou během roku měnit i prolínat. Klimatická změna je zastřešujícím tématem, které se dotýká všech ostatních ekotémat, mezi která patří: biodiverzita, doprava, energie, jídlo a svět, odpady, prostředí školy, šetrný spotřebitel a voda. Všechna témata ovlivňují náš výsledný dopad (Smrčka, 2022).

6.2 Fairtradová škola

Fairtradové školy jsou součástí kampaně Fairtradová města – to je mezinárodní iniciativa označování míst, kde je podporována a zviditelňována myšlenka fairtrade. Fairtrade je typ certifikace zboží, která zaručuje určité sociální, ekonomické a ekologické standardy. Konkrétně zaručuje spravedlivou výkupní cenu pro pěstitele, která odpovídá nákladům na pěstování či výrobu a zároveň umožňuje důstojné živobytí, zakazuje dětskou i nucenou práci, dále dbá na dodržování lidských a pracovních práv a snaží se zachovat šetrný přístup k životnímu prostředí, přírodní zdroje využívá šetrněji a omezuje využívání pesticidů a další chemie. Fairtradové suroviny se pěstují především v zemích globálního Jihu (zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky). Drobní

pěstitelé zde pěstují především kávu, čaj, třtinový cukr, kakao, banány, rýži a obilniny, koření nebo také bavlnu či řezané květiny (Co je Fairtrade, 2024).

Kampaň Fairtradová města a školy u nás byla spuštěna v lednu roku 2011. Dnes je do kampaně zapojeno 54 škol, jak základní, středních, tak i vysokých. Z toho 37 škol již získalo titul Fairtradová škola. Fairtradové školy přidávají globální rozvojová témata do výuky, využívají a podporují fairtradové výrobky a zvyšují povědomí o situaci pěstitelů a dopadech systému fairtrade na jejich životy (Fairtradová města a školy, 2024).

Zárukou toho, že ve své škole dostatečně podporujete fairtrade a tím i pěstitele ve světě, je získání oficiálního titulu Fairtradová škola. K dosažení tohoto titulu je nutné splnit 5 kritérií. Prvním krokem je vytvoření řídicí skupiny, která má alespoň 5 členů a jsou v ní jak studenti, tak učitelé. Dalším krokem je oficiální podpora fairtrade a to na webových stránkách školy, kde informuje o aktivitách řídicí skupiny a vedení školy schválí dokument, ve kterém deklaruje podporu fairtrade. Dále do výuky i života školy zařadí globální rozvojové vzdělávání. Mezi kroky patří také podpora spotřeby fairtrade produktů, které si žáci mohou zakoupit. A posledním krokem je práce s veřejností, kdy se škola zavazuje k tomu, že alespoň jednou ročně uspořádá osvětovou akci na podporu fairtrade pro širší veřejnost. Pro pouhé zapojení do komunity však není nutné naplňovat všechna kritéria, zapojená škola může postupem času splnit všechna kritéria a nebo po celou dobu plnit pouze některá (Kritéria školy, 2024).

6.3 GLOBE

The Global Learning and Observations to Benefit the Environment (GLOBE), neboli Globální učení a pozorování ve prospěch životního prostředí, je mezinárodní vědecký a vzdělávací program, ve kterém žáci bádají o přírodě vědeckými metodami a pomáhají zlepšovat životní prostředí ve svém okolí. Účastní se ho více než 1,2 milionu studentů, učitelů, vědců a badatelských nadšenců z více než 120 zemí a vytváří tak vzdělávací komunitu napříč celým světem. Česká republika je do GLOBE zapojena od roku 1995 a dlouhodobě u nás své okolí s GLOBE zkoumá 130 škol (O programu GLOBE, 2024).

Program GLOBE využívá osvědčených metod badatelsky orientovaného vyučování. Žáci trénují výzkumné dovednosti, které využívají při realizaci vlastních terénních badatelských projektů. Žáci pravidelně měří vybrané ekologické údaje

a předávají je ke zpracování vědecké komunitě. Na výzkum navazují konkrétní akce na zlepšení životního prostředí v okolí školy. O svých aktivitách a zjištěních žáci informují i místní veřejnost. Své výstupy sdílejí v mezinárodní databázi na www.globe.gov, kde jsou k dispozici všem (Program GLOBE, 2024).

Studenti bádají hned v několika oblastech:

- Meteorologie – žáci pravidelně sledují momentální stav atmosféry v okolí školy a provádějí měření teploty, vlhkosti vzduchu, množství dešťových a sněhových srážek. Naměřená data poté dávají do souvislosti mezi sebou navzájem i s dalšími jevy;
- Hydrologie – opakovaně v průběhu celého roku žáci sledují vlastnosti vody, především průhlednost a teplotu vody, kyselost (pH), vodivost, obsah některých látek ve vodě - dusičnany a dusitany, alkalinita, rozpuštěný kyslík;
- Vegetační pokryv – v okolí školy žáci mapují plochy s různým typem pokryvu a sledují změny v krajině;
- Fenologie – žáci pozorují cyklicky se opakující změny v přírodě během roku, jako je rašení pupenů či opad listů;
- Pedologie – žáci odhalují, co je pod povrchem, zkoumají různé druhy půd a jejich vlastnosti a zjišťují souvislosti měřením půdní teploty, vlhkosti půdy či infiltrace;
- Koloběh uhlíku – čtyři hlavní témata této kapitoly jsou: jak uhlík putuje, kolik uhlíku najdeme v lese a jak využívají uhlík rostliny (O programu GLOBE, 2024).

Vzdělávací program GLOBE také přispívá k naplňování několika cílů udržitelného rozvoje OSN jako: vymýcení hladu, zajištění zdravého a kvalitního života, zajištění kvalitního vzdělávání, zajištění dostupnosti vody a čisté energie, vytváření udržitelných měst, přijímání klimatických opatření, ochrana vodních i suchozemských ekosystémů a podpora míru a spravedlnosti (O programu GLOBE, 2024).

6.4 Světová škola

Světová škola je dlouhodobý program spolupráce se školami, který podporuje začleňování globálních témat do výuky a do dalších školních i mimoškolních aktivit. Do

programu se mohou zapojit mateřské, základní i střední školy z celé ČR. V rámci programu Světová škola je školám nabízena metodická podpora při začleňování témat globálního rozvojového vzdělávání (jako je vzájemná propojenost světa, lidská práva, životní prostředí, chudoba a nerovnosti, mír a řešení konfliktů aj.) do výuky. Oceněním Světová škola se v současné době pyšní 125 českých mateřských, základních a středních škol a téměř dvě stovky dalších škol z Evropy (O programu, 2024).

Základní filozofie programu Světová škola podporuje vzdělávání a přípravu žáků na reálný život v globalizovaném světě a je postavena na třech jednoduchých krocích (Obr. 6):

- **Uč se** o daných tématech v různých předmětech. Úvodní aktivity ukazují na důležitost globálních témat a pomáhají žákům i pedagogům pochopit, jak mohou pozitivně ovlivnit celosvětové dění;
- **Zjišťuj**, jak na tom vaše škola a vaše lokalita je vzhledem k vybrané problematice neboli proved' průzkum v místě školy;
- **Jednej** neboli uskutečni akci, která přispěje k řešení nebo zvýšení povědomí o vybraném globálním problému (Průvodce projektem, 2022).

Obrázek 6: Metodologie programu Světová škola (Průvodce projektem, 2022).

Stejně jako u Fairtradových škol je i u Světové školy vrcholem získání certifikátu, ke kterému škola dojde po splnění 5 kritérií. Prvním je začleňování témat globálního rozvoje do života školy. Dalším kritériem je veřejné prezentování činnosti školy v oblasti globálního rozvojového vzdělávání. Škola pravidelně prezentuje na svých webových stránkách aktivity související s globálními a rozvojovými tématy a informace o těchto tématech viditelně vystavuje v prostorách školy. Dále škola musí sledovat problémy ve svém okolí, které by mohly mít globální dopad a žáci se věnují řešení těchto problémů, což už je součástí čtvrtého kritéria. Žáci vyhledají místní partnerskou

organizaci, se kterou se domluví na spolupráci při uspořádání konkrétní akce s cílem přispět k řešení vybraného problému. Posledním kritériem je, že škola musí pořádat místní akce, které přinášejí pozitivní změny a to alespoň jednou do roka. Škola by měla spolupracovat s místním partnerem na tématech globálního rozvojového vzdělávání, která jsou následně prezentována v místních médiích (Průvodce projektem, 2022).

Certifikátem to však nekončí. Ve školním roce, který následuje po certifikaci, probíhá sledování činnosti Světových škol, předpokládá se, že školní týmy jsou již zkušenější a tudíž i samostatnější v plánování aktivit v programu. Pokud mají školy i po dvou letech po získání certifikace zájem o udržení titulu, je jim nabídnuta možnost partnerského hodnocení naplňování kritérií Světové školy (tzv. auditu) a prodloužení certifikátu na dalších pět let. Důležitou součástí auditu jsou závěrečné zprávy, na základě kterých má auditor možnost vytvořit si představu o tom, jakým způsobem daná škola naplňuje kritéria programu a jakým aktivitám se v uplynulých letech věnovala (Průvodce projektem, 2022).

6.5 Škola pro udržitelný život

Škola pro udržitelný život (ŠUŽ) je vzdělávací komunitní program, který pomáhá školám přispívat ke zlepšování životního prostředí a kvality života ve svém okolí. Program má původ v České republice. První – pilotní ročník zapojených škol do programu začal v roce 2004. Dnes je do sítě Škol pro udržitelný život a Místně zakotveného učení, skrze které se v ŠUŽ učí, zapojeno téměř 300 škol, základních i středních (O programu SUŽ, 2024).

V programu ŠUŽ dochází k propojení projektové výuky a právě již zmiňovaného místně zakotveného učení (MZU) tak, že projektová výuka využívá místních témat (přírodních, kulturních, historických, ekonomických a sociopolitických souvislostí) jako jednotlivého kontextu pro výuku. Veškeré aktivity směřují k vytvoření produktu přínosného pro místo. Produktem prvního cyklu je vytvoření udržitelné „vize místa“ a ve druhém cyklu je produktem realizace projektu užitečného pro místo, kterým přispějí k naplnění udržitelné vize místa (O programu SUŽ, 2024).

Místně zakotvené učení má několik principů, se kterými ŠUŽ pracuje (Obr. 7):

- Učení o místě – výuka vychází z místní situace a všichni pedagogové se snaží, aby byla konkrétní látka ilustrována na tématech místa;
- Učení v místě – budova školy není jediným místem, kde se žáci učí, ale aktivně využívají okolí své školy;
- Partnerství s místní komunitou a organizacemi – pedagog nemusí být odborník na všechna témata v místě, a tak využívá k výuce komunitu, do vzdělávání dětí jsou tak zapojeni místní obyvatelé, odborníci a organizace;
- Učitel jako průvodce – učitel vkládá v žáky důvěru, nastavuje jim hranice i pravidla, ale dává žákům prostor, aby převzali určitou zodpovědnost za vlastní výuku;
- Pro místo – výuka směřuje k tomu, aby vznikl konkrétní výstup, který řeší problémy či potřeby místa;
- Udržitelný život – smyslem je, aby žáci přemýšleli do budoucna a naučili se vytvářet udržitelný svět (Richterová a kol., 2019).

Obrázek 7: Principy MZU se kterými ŠUŽ pracuje (Richterová a kol., 2019)

Projektová výuka dává možnost, jak propojit učení a reálný život. Výsledkem je projekt, který má konkrétní cíl reagující na skutečnou potřebu nebo problém. V projektové výuce působí učitel jako průvodce a hlavní aktivita je na žácích, kteří si sami volí téma a postup řešení svého projektu, jsou aktivně zapojováni do rozhodování a za celý projekt přebírají zodpovědnost. Na začátku se žáci shodnou na jednom projektovém záměru, blíže prozkoumají jeho souvislosti (bádají), třídí potřebné informace, poté naplánují řešení a nakonec je i uskuteční. Projekt se uskutečňuje z pravidla v delším časovém úseku například jako projektový den, týden, několik týdnů či měsíců v průběhu školního roku (Richterová a kol., 2019).

Do programu se mohou zapojit všechny základní a střední školy z ČR a mají hned několik možností. Buď se zapojí do výzvy, kterou ŠUŽ vypisuje, nebo po domluvě pro pedagogy školy ŠUŽ udělá seminář, je možné také navázat spolupráci pomocí tzv. „šablon“ nebo je možná domluva na samostatné práci dle metodiky a pravidel zapojení do sítě programu ŠUŽ. Po zapojení stačí dodržovat doporučení pro úspěšnou cestu programem ŠUŽ, což zahrnuje především 8 kroků programem ŠUŽ (O programu SUŽ, 2024).

Na začátku je krok 0, pro zvládnutí celé cesty je důležité vytvořit ve třídě bezpečné prostředí. Žáci si sami nastaví pravidla spolupráce a komunikace, tudíž mají větší motivaci k jejich dodržování, také se dohodnou, co se stane, když pravidla někdo poruší a jak si je budou připomínat. Poté je zahájen první cyklus „Vize místa“, kdy žáci nejprve objevují místo z různých pohledů a perspektiv a snaží se ho vnímat, stejně tak i své tělo. Druhým krokem je přemýšlení o udržitelném životě. Náš život a naše činnosti nemají vliv jen na nás samotné či na místo, ale i na širší okolní svět. Žáci objevují principy udržitelného rozvoje. Ve třetím kroku žáci místo prozkoumají ještě více do hloubky a žáci mohou sami definovat, o čem by se chtěli učit, co by se ještě chtěli o místě dozvědět. Následně, když už toho žáci o místě ví hodně, získali spoustu informací a zkušeností, tak mohou zpracovat vizi místa, což je výstup prvního projektového cyklu. Zahrnout do ní, co se jim v obci líbilo, co se jim nelíbilo, jaké má místo potřeby, co by ještě bylo třeba, aby bylo místo udržitelné (Richterová a kol., 2019).

Druhý cyklus „Projekt pro místo“ začíná už konkrétním výběrem projektového záměru, na kterém se žáci shodnou, dále zjišťují další informace a plánují si projektový

plán. Dalším krokem je realizace naplánovaného projektu, žáci mají jasně daný cíl i plán, a tak mohou projekt zrealizovat. Na konci realizace se uspořádá slavnost, na které žáci představí výsledky projektu. A posledním krokem je zhodnocení celého procesu. Reflexe toho, co se povedlo, co ne a přemýšlení, o čem by mohl být další projekt (Richterová a kol., 2019).

7 Metodika

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo vyhodnotit, jak se realizuje environmentální vzdělávání na základních školách v Jablonci nad Nisou. A zda se základní školy v Jablonci nad Nisou zapojují do některých projektů, které slouží k podpoře environmentálního vzdělávání.

Výzkumné šetření proběhlo dvojí formou. A to formou dotazníku (viz kapitola 9.2), který byl vytvořen v Google Formulářích a rozeslán zástupcům jednotlivých škol, popřípadě také učitelům přírodopisu. Celkem bylo osloveno všech 13 základních škol v Jablonci nad Nisou a to 9 městských, 2 soukromé a 2 speciální.

Došlo také k prozkoumání webových stránek škol, ze kterých byly vyčteny veřejné informace ohledně environmentálního vzdělávání. A také byly prozkoumány stránky jednotlivých environmentálních projektů, na kterých lze například dohledat seznam zapojených škol a jejich činnost.

8 Charakteristika Jablonce nad Nisou

Město Jablonec nad Nisou (Obr. 8) se nachází ve stejnojmenném okrese v Libereckém kraji, na severu České republiky, zhruba 100 km od hlavního města Prahy a více než 10 km od krajského města Liberec. Město je považováno za hlavní správní středisko Jizerských hor, které leží v jeho těsné blízkosti. Jablonec je zasazen do údolní kotliny Lužické Nisy mezi výběžky Jizerských hor a Černostudničního hřebene. Nadmořská výška se na území města pohybuje mezi 380–758 m. n. m (Strategický plán města Jablonec nad Nisou 2021-2030, 2022).

Dělí se na 8 městských částí: Mšeno, Rýnovice, Lukášov, Jablonecké Paseky, Kokonín, Vrkoslavice, Proseč nad Nisou, Jablonec nad Nisou. Na katastrální výměře 31,38 km² dle posledních dat ČSÚ z roku 2018 zde žije 45 765 obyvatel (O městě, 2023).

Obrázek 8: Jablonec nad Nisou (Hoření, 2019).

9 Analýza environmentální vzdělávání v Jablonci nad Nisou

9.1 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvoří všech 13 základních škol v Jablonci nad Nisou. Jedná se o devět městských škol:

- Základní škola - Mšeno, Arbesova 30, příspěvková organizace;
- Základní škola - Mšeno, Mozartova 24, příspěvková organizace;
- Základní škola - Kokonín, Rychnovská 216, příspěvková organizace;
- Základní škola - Rýnovice, Pod Vodárnou 10, příspěvková organizace;
- Základní škola - 5. května 76, příspěvková organizace;
- Základní škola - Liberecká 26, příspěvková organizace;
- Základní škola - Na Šumavě 43, příspěvková organizace;
- Základní škola - Pasířská 72, příspěvková organizace;
- Základní škola - Pivovarská 15, příspěvková organizace.

Dvě soukromé základní školy:

- Svobodná základní škola o.p.s.;
- Základní škola Antonína Bratršovského.

A dvě speciální základní školy:

- Základní škola a Mateřská škola - Kamenná 404/4, příspěvková organizace;
- Základní škola - Liberecká 1734/31, příspěvková organizace (Vzdělávací instituce, 2024).

9.2 Dotazník

Dotazník se skládal z 13 otázek (viz příloha č. 1). Většina otázek byla uzavřených, některé otázky sestávaly pouze z odpovědi „ano/ne.“ U těchto otázek bylo však v případě zvolení odpovědi „ano“ nutno dopsat doplňující informace. Otevřených otázek bylo v dotazníku 5. Úvodní text i samotné otázky byly sepsány tak, aby respondentům vyplnění dotazníku zabralo okolo 5 minut.

První otázka zjišťovala obecnou charakteristiku a to název základní školy. Následující otázky zjišťovaly jestli a jak se snaží jednotlivé základní školy začlenit environmentální výchovu do vyučování a zda se o toto téma žáci zajímají, popřípadě jak konkrétně. Další otázky se zabývaly tím, zda má škola volitelný předmět, který se zabývá environmentální výchovou, dále zda mají koordinátora Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, ekotým či kroužek spojený s environmentální výchovou. Dále pak jaké aktivity směřující k udržitelnému rozvoji škola realizuje a zdali se účastní nějakých akcí v oblasti EVVO.

Poslední část se věnovala otázkám ohledně zapojení škol do environmentálních programů, zda jsou zapojené školy s programy spokojené eventuálně u nezapojených škol, zda tyto projekty alespoň znají, vědí o nich.

9.3 Interpretace výsledků šetření

Prostřednictvím dotazníku se mi podařilo získat odpovědi od 6 ze 13 škol. Do výsledku jsem pro větší objektivnost zhodnocení environmentálního vzdělávání v Jablonci nad Nisou shrnula odpovědi z dotazníků a informace o environmentální

výchově, které mají školy volně dostupné na svých webových stránkách a ve svých školních vzdělávacích programech. K vyhodnocení využívání environmentálních projektů byly využity i webové stránky jednotlivých programů.

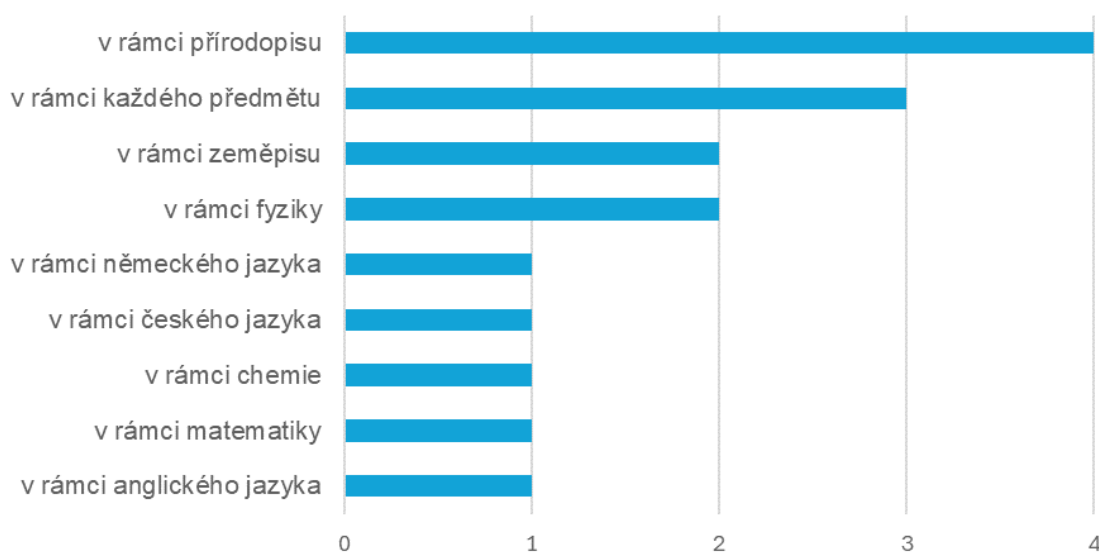
Je environmentální výchova běžnou součástí vzdělávání na Vaší škole?

V této otázce se všichni respondenti shodují. Všechny základní školy v Jablonci nad Nisou nějakým způsobem začleňuje environmentální výchovu do vzdělávání.

Jak se snažíte začlenit environmentální výchovu do vyučování?

Na tuto otázku bylo možné odpovědět více odpověďmi. Z odpovědí bylo jednoznačně jasné, že nejvíce je EV začleňována do přírodopisu, dále pak do zeměpisu, chemie a fyziky. A některé školy začleňují EV i do matematiky, českého, anglického i německého jazyka. Tři školy se dokonce snaží environmentální výchovu začleňovat do všech předmětů (Graf 1).

Jak se snažíte začlenit environmentální výchovu do vyučování?

Graf 1: Jak se snažíte začlenit environmentální výchovu do vyučování?

Nabízíte na škole volitelný předmět, který se zabývá environmentální výchovou?

Žádná ze škol nenabízí environmentální výchovu jako volitelný předmět.

Mají žáci ve vaší škole o environmentální témata zájem? Jsou aktivní a zajímají se?

Ve většině případů se žáci o environmentální témata zajímají, pouze jedna škola uvedla, že nikoliv (Graf 2).

Graf 2: Mají žáci ve vaší škole o environmentální témata zájem? Jsou aktivní a zajímají se?

Jak se tento zájem konkrétně projevuje?

Zájem o téma se projevuje různě. Časté je doptávání žáků na konkrétní otázky, které je zajímají, učitelé nechávají žáky o tomto tématu debatovat a diskutovat. Žáci také projevují zájem formou dobrovolných prezentací či referátů a aktivně se účastní například úklidu okolí.

Má vaše škola koordinátora Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)?

Většina škol v Jablonci nad Nisou nemá koordinátora EVVO, pouze 2 školy v dotazníku vyplnily, že koordinátora EVVO mají. U žádné ze škol se mi nepodařilo na webových stránkách žádné informace o koordinátorovi najít. Tudíž jsem nemohla ani s dotazníkem oslovit přímo koordinátory EVVO, jak jsem měla původně v plánu.

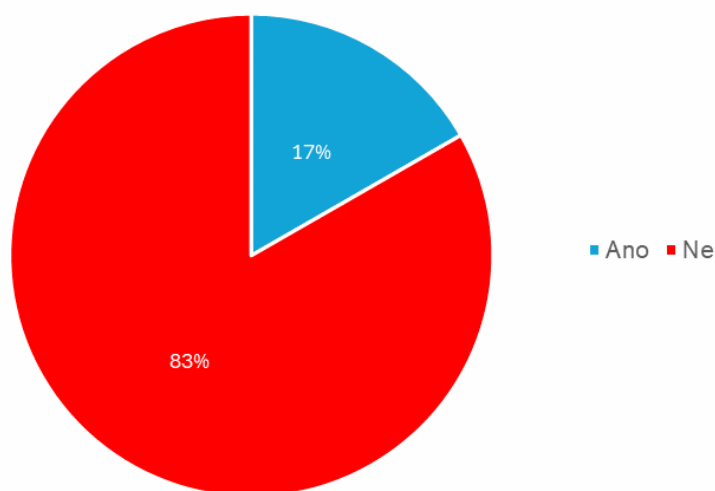
Má vaše škola ekotým?

Téměř žádná ze škol nemá na škole svůj vlastní ekotým. Jedinou školou, která ekotým má, je speciální základní škola Liberecká 1734/31, která má celoškolský ekotým.

Má škola v nabídce kroužek spojený s environmentální výchovou?

Většina škol kroužek spojený s environmentální výchovou nenabízí (Graf 3).

Má škola v nabídce kroužek spojený s environmentální výchovou?

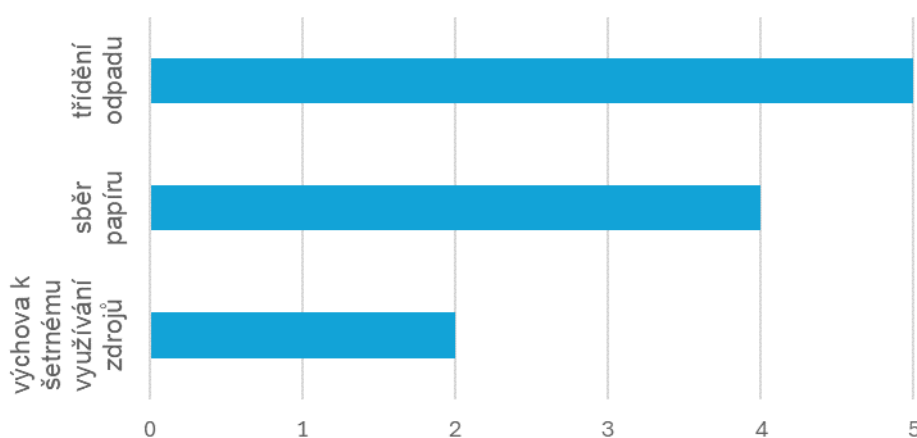

Graf 3: Má škola v nabídce kroužek spojený s environmentální výchovou?

Jaké aktivity s žáky směřujícími k udržitelnému rozvoji vaše škola realizuje?

Školy se nejčastěji věnují sběru papíru a třídění odpadu. Nejvíce třídí plast a papír, některé školy vybírají také vybité baterie a malé elektrospotřebiče. Dvě školy dokonce své žáky vedou k šetrnému využívání zdrojů energie (Graf 4), jako je vypínání elektrických přístrojů, zhasínání světel a neplýtvání vodou.

Jaké aktivity s žáky směřujícími k udržitelnému rozvoji vaše škola realizuje?

Graf 4: Jaké aktivity s žáky směřujícími k udržitelnému rozvoji vaše škola realizuje?

Účastní se vaše škola nějakých akcí v oblasti EVVO?

Školy se účastní především akcí jako je Den země a Uklid'me Česko či Uklid'me Jizerky. Některé školy si vytvářejí vlastní akce, jako jsou například projektové dny environmentálního vyučování, navštěvují s dětmi Ekocentrum v Liberci nebo chodí s dětmi uklízet okolí školy i v průběhu roku, ne pouze v den akce Uklid'me Česko.

Účastní se vaše škola nějakých environmentálních projektů/programů? Jako je například: Ekoškola, Fairtrade do škol, GLOBE, Škola pro udržitelní život, Světová škola nebo jiné?

Jedinou školou zapojenou do některého z programů je speciální základní škola Liberecká 1734/31, která je zapojená do programu Ekoškola. Programů Fairtrade do škol, GLOBE, Světová škola a Škola pro udržitelný rozvoj se neúčastní žádná škola

z Jablonce nad Nisou. Základní škola Antonína Bratršovského se účastní EVVO od SEV Divizna, EVVO pořádané SEV Český ráj. Nejedná se tedy o dlouhodobý program jako u ostatních programů, jde o střediska ekologické výchovy, která však také svými aktivitami podporují environmentální vzdělávání.

Pokud ano, jaké jsou vaše zkušenosti s těmito projekty? Pokud ne, máte alespoň nějaké povědomí to moc, že takové projekty existují?

Zkušenosti s projekty hodnotí školy kladně a spolupracují s nimi již několik let. ZŠ Liberecká se naplňováním Ekoškoly věnuje po celý rok a to prostřednictvím různých projektových dnů, badatelským vyučováním, účastí v projektu Recyklohraní a při akcích Uklid'me Česko. O všech svých činnostech dávají samozřejmě vědět na svých webových stránkách, což je jeden ze sedmi kroků Ekoškoly.

Všechny školy, které vyplnily dotazník, uvedly, že i když se žádného z programu neúčastní, vědí, že takové programy existují.

10 Závěr

Environmentální vzdělávání představuje klíčový nástroj pro formování environmentálně uvědomělých jedinců a budování udržitelné společnosti. I když v této oblasti existuje jistý terminologický zmatek mezi pojmy ekologie a environmentalistika, ve spojení s ekologickou či environmentální výchovou lze konstatovat, že oba směry mají stejný záměr a cíle.

Environmentální výchova skrze přístupné a moderní metody výuky poskytuje žákům znalosti, dovednosti a postoje nutné k úspěšnému řešení současných environmentálních výzev. Tím, že přináší povědomí o dopadech lidské činnosti na životní prostředí a propaguje zodpovědné chování a aktivní angažovanost ve prospěch ochrany přírody, environmentální vzdělávání překračuje rámec klasického učení a stává se základem pro život v harmonii s přírodou.

Napříč vzdělávacími institucemi a ve společnosti je environmentální vzdělávání považováno za nezbytnou součást výchovného procesu v 21. století. Je důležité začít s environmentální výchovou již od útlého věku a napomáhá tomu i Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo životního prostředí. Kdy tato ministerstva vytváří podpůrné materiály pro environmentální vzdělávání a od roku 2005 je environmentální výchova součástí Rámcového vzdělávacího programu jako průřezové téma, které mají školy povinnost do výuky zařadit.

Cílem mé práce bylo zhodnotit, jak environmentální vzdělávání probíhá na školách v Jablonci nad Nisou. V rámci hodnocení byly všechny základní školy v Jablonci nad Nisou osloveny prostřednictvím dotazníku. Spoustu dalších doplňujících informací jsem se dozvěděla z webových stránek jednotlivých škol a z webových stránek jednotlivých environmentálních programů. Určitě lze konstatovat, že se základní školy v Jablonci nad Nisou environmentálnímu vzdělávání věnují. Je běžnou součástí vzdělávání a školy environmentální výchovu začleňují především do předmětů jako je přírodopis, zeměpis nebo chemie, tedy do přírodovědných předmětů. Některé školy se dokonce snaží EV začleňovat do všech předmětů a jiné zapojují EV do méně běžných předmětů jako je český jazyk a také anglický a německý jazyk. Naopak žádná ze škol nemá EV jako samostatný ani volitelný předmět. Školy účastní akcí v oblasti EV jako je Den Země a uklid'me Česko a i ve školách se snaží směřovat k udržitelnosti, podporují žáky

v třídění odpadu, sbírají papír a snaží se šetrně využívat zdroje energie. Co se týká zapojení škol do environmentálních programů, tak účast je velmi malá. Jedinou školou, zapojenou do EV programu, je Základní škola Liberecká 31, jejíž součástí je Základní škola Speciální. Škola se účastní programu Ekoškola, jako jediná má také ekotým, který je potřebný pro naplňování 7 kroků Ekoškoly. Pořádají srazy ekotýmu a o svých činnostech v rámci Ekoškoly dávají poctivě vědět na svých webových stránkách. Ostatní základní školy o programech povědomí mají, neúčastní se jich.

Nízká účast, až téměř neúčast v environmentálních projektech mě velmi překvapila. Samozřejmě jsem nečekala, že každá ze škol bude zapojená do nějakého z programů, ale že to bude pouze jedna taky ne. Předpokládala jsem mnohem větší účast. Naopak můj předpoklad, že aktivní realizace EV na základních školách probíhá, se potvrdil.

Existují programy jako Ekoškola, GLOBE, Fairtrade do škol, Světová škola, Škola pro udržitelný život a mnoho dalších, které toho mají školám mnoho, co nabídnout. Z toho se dá usoudit, že v České republice je velká snaha o výchování nové generace, která se bude šetrně chovat k životnímu prostředí a bude se snažit o udržitelnost. Školám bych doporučila, aby se takových do takových programů zapojily. Může to pro ně být jistě pouze přínosné. Zapojení do programů není ani nijak složité. Všechny programy uvádí jednoduchý návod na svých webových stránkách a většina z nich poskytuje ke svým programům podpůrné materiály a příručky ke stažení. Také k výuce environmentální výchovy existuje spousta podpůrných materiálů, které podporují EV a poskytují pomoc učitelům při její realizaci. Naleznout je můžeme na webových stránkách Ministerstva životního prostředí či Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, dále je nabízí Líska, Rezekvítek, portál Proměny pro školy nebo již zmiňované stránky environmentálních programů – Ekoškola, GLOBE, Světová škola a ŠUŽ.

Závěrem bych zhodnotila, že realizace environmentální výchovy na základních školách v Jablonci nad Nisou probíhá. I když na každé ze škol jiným způsobem. Žáci jsou také v této oblasti aktivní a toto téma je zajímavé. Co se týká environmentálních programů, tak je základní školy spíše nevyužívají a v tomto směru je určitě možnost v jistém zlepšení.

11 Seznam použitých zdrojů

CAPRA, Fritjof. Ecoliteracy. The Challenge for Education in the Next Century [online]. Liverpool Schumacher Lectures, 1999, [cit. 2024-04-01]. Dostupný z:

<https://www.ecoliteracy.org/>

CÍLE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE. United Nations [online]. Praha: United Nations, 2023, [cit. 2023-10-20]. Dostupné z: <https://osn.cz/osn/hlavni-temata/cile-udrzitelneho-rozvoje-sdgs/>

CO JE FAIRTRADE. Fairtrade Česko a Slovensko [online]. Praha: Fairtrade Česko a Slovensko, 2024, [cit. 2024-02-14]. Dostupný z: <https://fairtrade.cz/fairtrade/co-je-fairtrade/>

CO JE UDRŽITELNÝ ROZVOJ. Evropský týden udržitelného rozvoje [online]. Praha: Evropský týden udržitelného rozvoje, 2023, [cit. 2023-10-20]. Dostupné z: <https://www.tydenudrzitelnosti.cz/o-projektu/>

ČINČERA, Jan. Environmentální výchova: od cílů k prostředkům. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8.

ČINČERA, Jan. Globální výchova. Metodický portál RVP.cz [online]. 2011 [cit. 2024-02-20]. Dostupný z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/G/Glob%C3%A1ln%C3%AD_v%C3%BDchova

ČINČERA, Jan; JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina; KINDLMANNOVÁ, Jana; ŠIMONOVÁ, Petra; VOLFOVÁ, Alena. Doporučené očekávané výstupy. Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základní školách. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2011. ISBN: 978-80-87000-76-2.

ČINČERA, Jan; JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina; MATĚJČEK, Tomáš; ŠIMONOVÁ, Petra; BARTOŠ, Jan; LUPAČ, Miroslav a BROUKALOVÁ, Lenka. Environmentální výchova z pohledu učitelů. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8440-7.

DLOUHÁ, Jana; HENDERSON, Laura; KROUFEK, Roman; JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a NEPRAŠOVÁ, Simona. Udržitelná spotřeba a životní styl jako vzdělávací téma: Jaké vzdělávací cíle si stanovit, když chceme předjímat společenské změny [online]. 30. 9. 2020, [cit. 2023-06-26]. Dostupné z: doi: <https://doi.org/10.14712/18023061.608>

FAIRTRADOVÁ MĚSTA A ŠKOLY. Fairtrade Česko a Slovensko [online]. Praha: Fairtrade Česko a Slovensko, 2024, [cit. 2024-02-14]. Dostupný z: <https://fairtrade.cz/zapojte-se/fairtradova-mesta/>

GLOBÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ. Globální rozvojové vzdělávání [online]. Praha: Globální rozvojové vzdělávání, 2024, [cit. 2024-02-20]. Dostupný z: <https://globalnirozvojovevzdelavani.cz/>

HORKÁ, Hana. Ekologická dimenze výchovy a vzdělávání ve škole 21. století. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN: 80-210-3750-4.

HORKÁ, Hana. Výchova pro 21. století: koncepce globální výchovy v podmínkách české školy. 2. rozš. a dopl. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-85-0.

HUMAN DEVELOPMENT INDEX. United Nations Development Programme, Human development reports [online]. New York: United Nations Development Programme, 2023 [cit. 2024-01-05]. Dostupné z: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>

KINDLMANNOVÁ, Jana. Co je to environmentální výchova a jaké jsou její cíle. Praha: Český svaz ochránců přírody Nika, 2008, roč. 09. s. 38.

KRITÉRIA ŠKOLY. Fairtrade Česko a Slovensko [online]. Praha: Fairtrade Česko a Slovensko, 2024, [cit. 2024-02-14]. Dostupný z: <https://www.fairtradeskoly.cz/o-kampani/kriteria-skoly/>

KULICH, Jiří. Co jsou a kde se vzala střediska ekologické výchovy, ekocentra, ekologické poradny. Bedrník, 2006, 4(2), 12-14.

LAŠTŮVKA, Zdeněk a KREJČOVÁ, Pavla. Ekologie. Brno: Konvoj, 2000. ISBN 80-85615-93-2.

LEBLOVÁ, Eliška. Environmentální výchova v mateřské škole. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0094-9.

MAIER, Karel. Územní plánování a udržitelný rozvoj. Stavební právo. Praha: ABF - Arch, 2008. ISBN 9788086905471.

MATĚJČEK, Tomáš. Ekologická a environmentální výchova: učební text k průřezovému tématu Environmentální výchova podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2007. ISBN 978-80-86034-72-0.

MATRE, Stevan van. Earth Education: A New Beginning. Greenville: Institute for Earth Education, 1990. ISBN 0917011023.

MÁCHAL, Aleš. Průvodce praktickou ekologickou výchovou. Brno: Rezekvítek, 2000. ISBN 80-902954-0-1.

MCCLOSKEY, Stephen. Centre for Global Education [online]. 2005

MEADOWS, Donella H.; MEADOWS Dennis L.; RANDERS, Jergen a BEHRENS Willam W. The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. New York: Universe Books, 1972. ISBN 0-87663-165-0.

METODIKA 7 KROKŮ. Ekoškola [online]. Praha: Ekoškola, 2024, [cit. 2024-02-13]. Dostupný z: <https://ekoskola.cz/o-programu/metodika-7-kroku/>

MŠMT. Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2008, [cit. 2024-02-23]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVOE/2759/METODICKY-POKYN-MSMT-K-ZAJISTENI-ENVIRONMENTALNIHO-VZDELAVANI-VYCHOVY-A-OSVETY.html>

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. Termíny, definice v ČR [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005, [cit. 2024-01-25]. Dostupný z: [https://web.archive.org/web/20070104053521/http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPKBFB1O09O](https://web.archive.org/web/20070104053521/http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPKBFB1O09O)

MOLDAN, Bedřich. Životní prostředí v globální perspektivě. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4967-2.

NOVÁČEK, Pavel a VAVROUŠEK, Josef. Lidské hodnoty a trvale udržitelný způsob života: sborník přednášek. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. ISBN 80-7067-309-5.

O MĚSTĚ. Město Jablonec [online]. Jablonec nad Nisou: Město Jablonec, 2023, [cit. 2023-12-05]. Dostupné z: <https://www.mestojablonec.cz/cs/mesto/o-meste.html>

O PROGRAMU GLOBE. GLOBE [online]. Praha: GLOBE, 2024, [cit. 2024-02-14]. Dostupný z: <https://globe-czech.cz/cz/o-programu>

O PROGRAMU. Světová škola [online]. Praha: Světová škola, 2024, [cit. 2024-02-14]. Dostupný z: <https://www.svetovaskola.cz/o-programu/>

O PROGRAMU SUŽ. Škola pro udržitelný život [online]. Škola pro udržitelný život, 2024, [cit. 2024-02-15]. Dostupný z: <https://www.skolaprozivot.cz/o-programu-suz/>

PASTOROVÁ, Markéta. Co jsou průřezová témata a jaký je jejich smysl. Jak přistupovat k hodnocení průřezových témat. Forma realizace a přístup k hodnocení. [online]. 31. 1. 2008, [cit. 2024-04-01]. Dostupné z:

<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1950/hodnoceni-prurezovych-temat.html>

PEŠKOVÁ, Jaroslava a SCHÜCKOVÁ, Ladislava. Já, člověk...: Jak dělat vědu o člověku dnes a zítra. Praha: Státní pedagogické nakl., 1991. ISBN 80-04-21766-4.

PILÍŘE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE. In: Statistikaamy.cz [online]. 18. 9. 2018 [cit. 2023-08-26]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2018/09/18/role-csu-v-problematicke-udrzitelneho-rozvoje/>

PRINCIPY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE ÚZEMÍ. Ústav územního rozvoje [online]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2010, [cit. 2023-11-03]. Dostupné z:

<https://www.uur.cz/media/uldjkhkpm/a1-20101115.pdf>

PROGRAM GLOBE. GLOBE [online]. Praha: GLOBE, 2024, [cit. 2024-02-14].

Dostupný z: <https://globe-czech.cz/cz>

PRŮVODCE PROJEKTEM. Světová škola [online]. Praha: Světová škola, 2022, [cit. 2024-02-14]. Dostupný z:

https://www.svetovaskola.cz/app/uploads/2023/01/2201_pruvodce-2022-online-compressed-1.pdf

RVP ZV [online]. Praha: MŠMT, 2023, [cit. 2024-01-31]. Dostupné z:

<https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

RICHTEROVÁ, Karin; KULICH, Jiří; HAWEL, Tomáš; KAPLAN, Pavel a kol. Cesta labyrintem ŠUŽ: metodika vzdělávacího programu. 2019, [cit. 2024-02-15].

Dostupný z: https://www.lipka.cz/soubory/vzdelavaci_program_suz_metodika-labyrint_pracovni_verze--f11646.pdf

RYNDA, Ivan. Trvale udržitelný rozvoj. Geografické rozhledy. Praha, 2000, 10/1, 10–11.

SMRČKA, Jan. Jak rozjet a udržet Ekoškolu: průvodce pro ekotýmy [online].

TEREZA, 2022. [cit. 2024-02-10]. Dostupný z:

<https://ekoskola.cz/wp-content/uploads/2023/05/Ekoskola-Prirucka-Final-Email.pdf>

STAPP, William. B. The Concept of Environmental Education [online]. Environmental Education, 1969, 30-31. <https://doi.org/10.1080/00139254.1969.10801479>

STRATEGICKÝ PLÁN MĚSTA JABLONEC NAD NISOU 2021-2030. Město Jablonec [online]. Jablonec nad Nisou: Město Jablonec, 2022, [cit. 2023-12-05].

Dostupné z: <https://www.mestojablonec.cz/filemanager/files/30932.pdf>

SŮROVÁ, Eva; SMRČKA, Jan; KRBCOVÁ, Jitka. Mezinárodní program Ekoškola; Příručka pro učitele mateřských škol [online]. TEREZA, 2015, [cit. 2024-02-10].

Dostupný z:

https://ekoskola.cz/wp-content/uploads/2023/05/Prirucka_Ekoskolky_full.pdf

ŠIMIK, Ondřej. Základy seznamování s přírodou a společností. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7368-490-7

ŠIMONOVÁ, Petra. Ekoškolí průvodce [online]. Praha: TEREZA, 2023. [cit. 2024-02-10]. Dostupný z:

https://ekoskola.cz/wp-content/uploads/2023/05/Pruvodce_Ekoskolou_2017_full.pdf

TBILISI DECLARATION [online]. Paris: Intergovernmental Conference on Environmental Education, 1978 [cit. 2024-01-25]. Dostupný z:

<https://www.gdrc.org/uem/ee/Tbilisi-Declaration.pdf>

UDRŽITELNÝ ROZVOJ. Ministerstvo životního prostředí [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2023, [cit. 2023-08-26]. Dostupné z:

https://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj

UNESCO. Use and conservation of the biosphere. In: UNESDOC, Digital Library [online]. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1970, [cit. 2024-01-25]. Dostupný z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000067785>

VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE. Město Jablonec [online]. Jablonec nad Nisou: Město Jablonec, 2024, [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.mestojablonec.cz/cs/vzdelavani/vzdelavaci-institute/>

ZÁKLADNÍ POJETÍ KONCEPTU UDRŽITELNÉHO ROZVOJE. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2023, [cit. 2023-08-26]. Dostupné z: <https://www.mmr.cz/cs/ministerstvo/regionalni-rozvoj/informace,-aktuality,-seminare,-pracovni-skupiny/psur/uvodni-informace-o-udrzitelnem-rozvoji/zakladni-pojeti-konceptu-udrzitelnego-rozvoje>

ZÁKON č. 17/1992 Sb. Zákon o životním prostředí. In: Zákony pro lidi [online]. AION CS, 2010-2024 [cit. 2024-01-23]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-17#>

12 Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník pro základní školy v Jablonci nad Nisou

Přílohy

Příloha č. 1 – Dotazník pro základní školy v Jablonci nad Nisou

Environmentálním vzdělávání na základních školách v Jablonci nad Nisou

Vážená paní zástupkyně, vážený pane zástupce,

jmenuji se Adéla Stojánková a jsem ve třetím ročníku na pedagogické fakultě Technické univerzity v Liberci, obor přírodopis a zeměpis se zaměřením na vzdělávání. V rámci mé bakalářské práce „Environmentálním vzdělávání na základních školách v Jablonci nad Nisou“ jsem vytvořila dotazník a tímto bych vás chtěla požádat o jeho vyplnění. Jelikož je mým cílem vyhodnocení realizace environmentálního vzdělávání pouze v Jablonci nad Nisou, bude pro mě přínosná každá odpověď. Dotazník není nijak složitý nebo dlouhý, zabere vám přibližně 5 minut. Můžete ho popřípadě poslat svým učitelům přírodopisu, či koordinátorovi EVVO, pokud nějakého máte, budou se v tématu pravděpodobně orientovat lépe.

Všechny získané informace použiji jen pro svou bakalářskou práci. Pokud byste měli jakýkoliv dotaz, neváhejte mě kontaktovat.

Předem vám mockrát děkuji a přeji hezký den.

1) Název školy

2) Je environmentální výchova běžnou součástí vzdělávání na Vaší škole?

Ano

Ne

3) Jak se snaží začlenit environmentální výchovu (EV) do vyučování? (je možné zvolit více odpovědí)

V rámci každého předmětu

V rámci přírodopisu

V rámci zeměpisu

V rámci chemie

Jako samostatný předmět

Jiné

4) Nabízíte na škole volitelný předmět, který se zabývá environmentální výchovou?

Ano

Ne

5) Mají žáci ve vaší škole o environmentální témata zájem? Jsou aktivní a zajímají se?

Ano

Ne

6) Jak se tento zájem konkrétně projevuje?

7) Má vaše škola koordinátora Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)?

Ano

Ne

8) Má vaše škola ekotým?

Ano

Ne

9) Má škola v nabídce kroužek spojený s environmentální výchovou?

Ano

Ne

10) Jaké aktivity s žáky směřující k udržitelnému rozvoji vaše škola realizuje?
(například třídění odpadu, šetrnému využívání zdrojů energie, sběr papíru,...)

11) Účastní se vaše škola nějakých akcí v oblasti EVVO? (například Den Země, environmentální dny, Uklidme Česko)

12) Účastní se vaše škola nějakých environmentálních projektů/programů? Jako je například: Ekoškola, Fairtrade do škol, GLOBE, Škola pro udržitelný život, Světová škola nebo jiné?

Ano – jaké?

Ne

13) Pokud ano, jaké jsou vaše zkušenosti s těmito projekty? Pokud ne, máte alespoň nějaké povědomí to moc, že takové projekty existují?